kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
28e jaargang
december 2020
nummer 104

Redactie
M.M. (Mieke) van der Burg, hoofdredacteur *mmvanderburg45@gmail.com*
C. (Cees) Bremmer *c.bremmer@planet.nl*
G.J.W. (Gerritjan) van Oven *vanoven@casema.nl*
J.P. (Joost) van Iersel *jpvaniersel@gmail.com*
J.M. (Monique) de Vries *monique@devries.to*
P.A. (Paul) van der Kraan, eindredacteur *p.vdkraan@tweedekamer.nl*
Gastredacteuren: Gerrit Terpstra, Jean Penders, Bob van den Bos, Dick Dees

Webredactie
Eske van Egerschot en Mat Herben

Ambtelijke ondersteuning
P.A. (Paul) van der Kraan *p.vdkraan@tweedekamer.nl*

Druk*: Reprografische afdeling Tweede Kamer*
Vormgeving*: Stafdienst Communicatie, H.A. (Henk) van der Velden*

Verenigingsadres/ledenadministratie
Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. P.A. (Paul) van der Kraan
Postbus 20018, 2500 EA 's-GRAVENHAGE
Website(s): www.vopnestor.nl en www.leden.vopnestor.nl
Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariers (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag.

Beveiligingsdienst
secretariaatbeveiligingsdienst@tweedekamer.nl

Voorjaarsbijeenkomst 1 april 2021 in Helmond



NESTOR

INHOUDSOPGAVE

3 Van de redactie

4 Politieke jongerenorganisaties aan het woord
Hielke Onnink, voorzitter CDJA , jongerenorganisatie van CDA, en
Yasin Makineli, voorzitter OPPOSITIE, jongerenorganisatie van Denk
- door Monique de Vries en Mieke van der Burg

11 Rechtsstaat fundamenteel Europees thema
- door Joost van Iersel

18 Afscheidsinterview met Reinder van der Heide,
Oud-adjutor VOP en eindredacteur NESTOR
- door Mieke van der Burg

23 Column: "De machtsgreep van de emotie"
- door Bob van den Bos

25 Ontwikkelingen in de Antillen na 10-10-2010
Vraaggesprek met Carel de Haseth
- door Gerritjan van Oven

30 Leven na het Parlement
Aan het woord: Elida (Wessel-)Tuinstra
- door Mieke van der Burg

35 Boekbesprekingen
"Haagse jaren"
Auteur: Theo Brinkel
- door Jean Penders met inleiding door Mieke van der Burg

38 "Balans"
Het ging om meer dan geld alleen. Memoires
Auteur: Onno Ruding
- door Gerrit Terpstra

42 "De last van vrijheid"
Auteur: Hans Goslinga
- door Cees Bremmer

44 In Memoriam: Els Veder-Smit
- door Dick Dees

46 Van het bestuur
VOP-Najaarsbijeenkomst te Den Haag, 13 oktober 2020
-- door Paul Flohr en Joost van Iersel

49 Overleden

50 Verschenen boeken

Deadline volgende NESTOR: 8 februari 2021

De illustraties zijn zoveel mogelijk opgenomen in overleg met rechthebbenden; wie verdere rechten kan doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de eindredacteur, P.A. (Paul) van der Kraan

Van de redactie

In dit nummer van NESTOR kijken we - bij toeval - veel terug. In het eerste artikel kijken voorzitters van twee politieke jongerenorganisaties (OPPOSITIE en CDJA) echter vooral vooruit. Hun visie, verkiezingen etc. komen aan bod in het interview door Monique de Vries en Mieke van der Burg. Joost van Iersel roept op tot waakzaamheid ten aanzien van de rechtsstatelijkheid van de EU-landen. Op instigatie van de Europese Raad is het eerste "Jaarlijkse Rapport over de Rechtsstaat" in september uitgebracht. Waarom en wat is het te verwachten effect van het rapport? Het zal niemand ontgaan zijn dat onze eindredacteur, Reinder van der Heide, in juli jl. écht met pensioen is gegaan. Alle reden voor een mooi afscheid en een afscheidsinterview door Mieke van der Burg waarin zijn verleden en toekomst aan de orde komt. Blijft Reinder nog betrokken bij NESTOR?

Politiek kan niet zonder emotie, maar emotiepolitiek kan de democratie bedreigen, zo constateert Bob van den Bos in zijn column. Lees zijn oproep aan politici!

Al vaker is in NESTOR aandacht besteed aan de Ned. Antillen. In een vraaggesprek met Gerritjan van Oven blikt Carel de Haseth terug op de ontwikkelingen in de verschillende delen van de Antillen na de 'ontmanteling/uiteenvallen' van de Antillen per 10-10-'10.

Terugblikken gebeurt ook in het interview van Mieke van der Burg met Elida (Wessel-) Tuinstra (89 jaar!) in de rubriek "Leven voor, in en na het Parlement". Evenals in de twee boekbesprekingen leven de jaren '70, '80 en '90 weer op! Erg boeiend hoe Elida Tuinstra, Ruud Lubbers en Onno Ruding deze jaren hebben beleefd en wat hun drijfveren waren/zijn! Twee gastredacteuren: Jean Penders en Gerrit Terpstra hebben uitgebreid verslag gedaan van deze boeken. Vanwege de lengte zijn deze te lezen op de VOP-website en is een beperkte bespreking in dit nummer opgenomen. Ook de gebundelde columns van Hans Goslinga geven een beeld van de afgelopen 25 jaar. Cees Bremmer bespreekt met enthousiasme dit boek.

Dick Dees brengt de achtergrond, drijfveren en activiteiten van onlangs overleden Els Veder–Smit in herinnering. Een gedreven vrouw en - hoewel geboren in Kinderdijk - een Friezin in hart en nieren.

Verder is een kort verslag opgenomen van de zeer bijzondere Beeld-Na-jaarsbijeenkomst van de V.O.P. op 13 oktober. Positief is dat velen deze bijeenkomst thuis hebben 'bijgewoond' via PC, laptop of tablet. Helaas kon het bezoek aan het 'Oranjehotel' vanwege corona niet doorgaan.

Tot slot treft u informatie over nieuwe leden en de bekende rubriek over overleden oud-collega's. Ook nu is er weer een lijst met verschenen boeken.

POLITIEKE JONGERENORGANISATIES AAN HET WOORD



Mieke van der Burg



Monique de Vries

In deze rubriek krijgen steeds twee politieke jongerenorganisaties de gelegenheid hun visie op de politiek te geven.
Deze keer ontmoeten Mieke van der Burg en Monique de Vries in de Tweede Kamer - op veilige corona-afstand - Hielke Onnink en Yasin Makineli.
Het gesprek ging over de rol van hun jongerenorganisatie, hun visie op politiek en natuurlijk waar zij voor staan.

Hielke Onnink (23 jaar) is bijna anderhalf jaar voorzitter van de jongerenorganisatie van het CDA, het CDJA. Deze organisatie bestaat sinds 1981 en heeft ca. 2200 leden tussen 16 en 28 jaar. Het CDJA kent 25 jongeren afdelingen verspreid over het land.



Na zijn bachelor juridische bestuurskunde is Hielke begonnen aan zijn masters of Sciencefiction, management publieke sector aan de Universiteit van Leiden.

Yasin Makineli (21 jaar) is voorzitter van de in 2015 opgerichte jongerenorganisatie van Denk: OPPOSITIE. Inmiddels heeft deze organisatie ca. 200 leden.



Yasin heeft juridische dienstverlening gestudeerd en ambieert een studie bestuurskunde. Naast zijn voorzitterschap is hij fractievoorzitter van de gemeenteraadsfractie van DENK in de gemeente Veenendaal. Daarnaast werkt hij voor de Tweede Kamerfractie van DENK.

Politieke belangstelling

Yasin: "Ik zag op de televisie hoe Kuzu Geert Wilders van repliek diende. Als 16-jarige heb ik dat fragment wel 20 keer bekeken. Ik zag iemand die op mij lijkt. Dat was voor mij het moment om mij in de partij te verdiepen en lid te worden. Ik was toen het jongste lid van DENK! Ook was ik een van de oprichters van OPPOSITIE."

Hielke: "Bij mij ging dat anders. Ik had interesse voor politiek en ben voor het eerst in 2017 naar een verkiezingsbijeenkomst gegaan. Dat kwam niet uit de lucht vallen. Bij mij thuis werd namelijk veel gesproken over maatschappelijke vraagstukken. Zelf als politicus de politiek ingaan trekt mij niet zo. Ik prefereer een positie op de achtergrond en meer praktisch werken door het helpen van mensen."

Jongerenorganisaties

Opvallend is dat beide jongerenorganisaties groeien.

Hielke: "Jongeren zijn steeds meer betrokken bij de maatschappelijke problemen, bijvoorbeeld bij het klimaat. Om meer leden te krijgen gaan we veel naar open dagen op scholen en debatbijeenkomsten. Zeker met de Tweede Kamer-verkiezingen in het zicht! Opvallend is dat 200 jongeren voor het CDA in gemeenteraden en Provinciale Staten zitten!"

Yasin: "Wij zijn actief op sociale media en organiseren naast debatten, ook leuke activiteiten zoals barbecues, waar ook inhoudelijk punten aan de orde komen. Onze doelgroep verschilt van die van het CDJA. Wij hebben veel leden in de grote steden en minder op het platteland, terwijl het CDJA vooral haar leden heeft buiten de grote steden. Beide organisaties trekken overigens wel gelovige jongeren aan. OPPOSITIE meer Islamitische jongeren en het CDJA andersoortige gelovige jongeren. Toch richten wij ons nadrukkelijk op iedereen die diversiteit en bestrijding van discriminatie nastreeft. Leven en laten leven , dat is voor ons heel belangrijk!"

Hielke beaamt dat 50% van de CDJA-leden iets met het geloof hebben, maar 50% ook niet. "Voor ons is vrijheid om te geloven en ook om niet te geloven belangrijk. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de SGP".

Parlementaire democratie

Hielke: "Ik ben ervan overtuigd dat de parlementaire democratie in NL blijft bestaan en ook moet blijven bestaan. Het is een goede manier om met elkaar tot besluiten te komen. "Mensen zijn elkaar gegeven" is zijn motto en bij die visie past het parlementair-democratisch stelsel. "Wil dit stelsel blijven functioneren dan moet de kloof tussen wetgeving en de praktijk absoluut gedicht worden. Toestanden zoals zich voordoen met toeslagen, stikstof etc. mogen niet gebeuren. Controle op de uitvoering van beleid is daarom van groot belang, maar vaak is daar geen tijd voor. Versnippering en veel fracties in de TK met een gering aantal leden maken dit ook lastiger. Daarvoor is dan geen tijd meer!
Yasin is het hiermee eens. "Parlementaire democratie is een goed stelsel en moet blijven. Voor het behoud daarvan is het voor hem essentieel dat het vertrouwen in de politiek en politici weer terugkomt. Beloftes die niet worden waargemaakt zoals destijds de 1000-euro belofte van Rutte, schaadt het vertrouwen van mensen in de politiek. Dat mag niet gebeuren. Verder moeten mensen zich gehoord voelen. Daarom is persoonlijk contact met mensen van cruciaal belang in de politiek. In Veenendaal ga ik veel de straat op om met mensen te praten. In de landelijke politiek is dat lastiger; burgers staan toch af van Den Haag, staan wat meer op afstand, maar het is zeker niet onmogelijk! Je moet er echt tijd voor vrijmaken. Uit een intern onderzoek blijkt ook dat het tussen de mensen verkeren en luisteren zeer wordt gewaardeerd en heel goed werkt. Als Veenendaalse fractie kregen we daar ook een prijs voor."



Polarisatie?
Opvallend is dat beiden niet houden van polarisatie, van hard en respectloos optreden jegens elkaar in de politiek.
Hielke: "Dat is niet mijn stijl. Harmonie is voor mij de manier om met elkaar om te gaan. Daar bereik je overigens ook het meeste mee."

Yasin: Voor mij staat 'samenwerking' centraal. Daarom houd ik er ook niet van om 'op de persoon' van iemand te spelen. Het gaat bij mij om de inhoud! Ik heb wel gemerkt dat er op gemeentelijk niveau meer ruimte voor samenwerking is dan landelijk. Daar zijn meer idealisten die een 'gewone' baan naast de politiek hebben. Zij hoeven zich zelf minder te profileren dan bij fulltime politici, zoals Tweede Kamerleden. Er is op dit moment sprake van een onbalans omdat de politiek is verhard en verruwd. Kritisch moet je natuurlijk blijven, ook onderling, maar graag met wat humor!"
Coalitie-Y

Hielke: "Als politieke jongerenorganisaties werken we goed samen in ' Coalitie-Y'. Door de Corona crisis is die samenwerking steviger geworden en ook succesvol. Deze samenwerking moet echt blijven."

Yasin: "Coalitie-Y is zeer nuttig. De samenwerking is inderdaad beter geworden, sneller en het levert ook meer op. Op deze manier moeten we

als politieke jongerenorganisaties gezamenlijk optrekken, zeker nu de tweede golf van Corona in aantocht is." (MB: interview dateert van eind september).

Invloed op hun 'moederpartij'

Hoewel OPPOSITIE onafhankelijk is van DENK, heeft de jongerenorganisatie toch veel invloed op de standpunten van DENK.
Yasin: "Wij zijn het in grote lijnen eens met het gedachtengoed van DENK. Vrijheid en gelijkwaardigheid staan ook voor ons centraal. Het is moeilijk aan te geven waar we precies staan op de schaal van links-rechts; ik denk toch links van het midden.

Hielke: "Het CDJA is iets linkser dan het CDA dat meer van het midden naar centrum-rechts is opgeschoven. Welke mensen je aantrekt is ook afhankelijk van de uitstraling van de partijleider. Zo kwamen er tijdens de periode Van Haersma Buma meer rechtse jongeren bij ons binnen. Onder leiding van De Jonge zullen meer links georiënteerde jongeren zich naar verwachting aanmelden."

Crises

Beide partijen hebben een moeilijke periode achter de rug. De opstelling van de jongerenorganisaties hierin verschilde.
Yasin: "Wij waren eigenlijk veel 'volwassener' dan de partij zelf. De drie kampen probeerden wij actief bij elkaar te brengen. De drijfveer was het behoud van de beweging DENK. Het voortbestaan van deze beweging vonden wij te belangrijk om te laten eindigen in de prullenbak! Dat is gelukt. Als partij zijn we er overigens meer volwassen uitgekomen. Dat is positief!"

Bij het CDA speelde een andersoortige crisis, maar ook daar had de jongerenorganisatie een bijzondere rol.
Hielke: "De procesbegeleiding bij de lijsttrekkersverkiezing was in onze ogen erg amateuristisch. Wij hebben ons bewust niet uitgesproken voor één kandidaat, maar hebben ons gericht op de inhoud. Met een eisenpakket van zes punten zijn we met alle kandidaten in discussie gegaan. Mona Keizer omarmde meteen alles, ook de anderen reageerden positief. Op deze manier hebben we direct ook invloed op de inhoud van het verkiezingsprogramma gekregen."



De samenstelling van de kandidatenlijst houdt beiden bezig.
Hielke: "Vernieuwing is altijd nodig. Bij ons zal er weinig ruimte zijn voor nieuwe TK-leden. Wellicht wel na een kabinetsformatie, als deze zich voordoet. Gelukkig behoort de denominatie-verdeling van vroeger (KVP, AR en CH) tot het verleden."

Hoe zit dat bij Denk?
Yasin: "Bij ons speelt afkomst (Turks, Marokkaans etc.) geen rol. Daar wordt geen rekening mee gehouden bij de samenstelling van de lijst. Ik vind het erg belangrijk dat er vrouwen op de lijst komen. Diversiteit is voor ons essentieel; dat moet ook zichtbaar zijn op onze kandidatenlijst."
Opstelling ten opzichte van de moederpartij.
Beide jongerenorganisaties stellen zich hierin rustig op.

Hielke: "Daarmee bereik je meer. Niet schreeuwerig via de media. Je moet elkaar juist versterken."

Yasin: "Dat geldt voor ons ook. Naar buiten optreden via de media kan soms een goed middel zijn, maar nooit het doel. Een eigen stijl hebben is wel belangrijk. Daarin is ook DENK wel veranderd in de loop van de jaren. Haar stijl is terecht minder hard en confronterend geworden."

Belangrijkste thema's

Hielke: "Het CDJA houdt de partij 'jong'! Bijvoorbeeld het terugdraaien van het leenstelsel en de herinvoering van de basisbeurs is voor ons zeer belangrijk en we krijgen de partij hierin mee. Jongeren zitten echt klem bij de start van hun leven. Studeren kan niet zonder schuld. Er is geen woning en jongeren- vooral lager opgeleide- hebben een flexbaan, met weinig zekerheid.
Hierin moet de komende tijd echt verandering komen. Dus: afschaffing van het leenstelsel; meer bouwen voor jongeren en meer zekerheid van arbeid. In onze discussienota "Geloof in Nederland" zijn deze punten uitgebreid uiteengezet en geven een aanzet voor het Verkiezingsprogramma."

Yasin: "Voor ons is essentieel dat jongeren niet buiten de boot vallen! Corona heeft de positie van jongeren nog verder verslechterd. Het ontstaan van een 'Corona- generatie' moeten we echt voorkomen! Ook wij zijn voor afschaffing van het leenstelsel. Verder moet een einde komen aan discriminatie op de woningmarkt en op de arbeidsmark. Bevolkingsgroepen mogen niet tegen elkaar worden opgezet. Ook niet jongeren tegen ouderen!"

"Mensen zijn elkaar gegeven",

Dit motto vormt voor Hielke de kern van zijn/hun boodschap. "We moeten weer terug naar de kernwaarden van onze partij. Niet naar rechts opschuiven om stemmen van PVV of FvD binnen te halen. We zijn te rechts geworden. Samenwerking met genoemde partijen verwacht hij dan ook niet. Samenwerking met DENK is zeker niet uitgesloten."
Yasin: "Inderdaad, ik vind ook dat het CDA te rechts is geworden. Veel moslims voelen zich daarom niet meer thuis bij het CDA, merk ik. Wij sluiten beide genoemde partijen juist wél uit, hoewel wij sterk voor samenwerking zijn. Zij zagen immers aan onze rechtsstaat!
Hielke: "Een passend motto voor ons verkiezingsprogramma kan ik zo snel niet bedenken. In ieder geval moet er iets van 'wij' en 'samen' in staan en dat ook uitstralen. Ik vraag mij af of de kern wel in een slogan is te vatten.

Yasin: het motto van DENK en OPPOSITIE is en blijft "Nederland is van ons allemaal"
Yasin: "Deze 'slogan' is niet nieuw, maar geeft precies weer waar wij voor staan. Gelijkwaardigheid en geen discriminatie, een verdraagzame samenleving, dat is de samenleving die wij willen. Dat geldt voor iedereen!"

Rechtsstaat cruciaal thema voor Europa



Joost van Iersel

1. EU een waardengemeenschap

De rule of law is cruciaal voor de totstandkoming en correcte uitvoering van EU wet- en regelgeving voor burgers en bedrijven en democratische waarden zijn cruciaal voor onderling vertrouwen, solidariteit en stabiliteit. Nederlandse actoren laten zich in dit proces niet onbetuigd.

De Europese Gemeenschap is als een rechtsgemeenschap ontstaan, niet als vrucht van macht, maar uit de vaste wil van landen voor een gezamenlijke route in antwoord op geweld en oorlog. De democratische rechtsorde was en is daarvoor zowel grondslag als vehikel. Rechtsstatelijkheid krijgt later in het Verdrag duidelijk profiel. De rechtsstaat zou een hoofdthema zijn van het Duitse EU-voorzitterschap als gevolg van een intensieve bemoeienis van Commissie en Raad met het thema, die recent leidde tot een eerste *Jaarlijks Rapport inzake de Rechtsstaat in Europa*. De coronacrisis leek het thema weg te drukken. Maar uiteindelijk wordt de rechtsstaat nu alom aanvaard als een onmisbare pijler van de architectuur van de Unie. De EU heeft zich met steeds meer lidstaten verbreed, en zij verdiept zich op tal van gebieden, die het leven en werken van burgers direct raken. In aansluiting op de economie wil de Unie dan ook een waardengemeenschap zijn van vrijheid, democratie, gelijkheid, de rule

of law en respect voor mensenrechten. De *rule of law* is cruciaal voor de totstandkoming en correcte uitvoering van EU wet- en regelgeving voor burgers en bedrijven en democratische waarden zijn cruciaal voor onderling vertrouwen, solidariteit en stabiliteit. Nederlandse actoren laten zich in dit proces niet onbetuigd.



(bijschrift: foto Eberhart Grossgasteiger)

De Commissie acht zich nu niet in de positie om (definitieve) oordelen uit te spreken. Zij hanteert dan ook een wat omfloerst taalgebruik, en spreekt bijvoorbeeld van concerns over regeringsgedragingen, waar feitelijk sprake is van flagrante obstructie van vrije media of van een evidente corruptiecultuur. Maar voor wie hier doorheen kijkt, ziet een uiterst kritisch rapport.

2. Rechtsstaat in het EU Verdrag

Het doel om proactief de rechtsstaat te bevorderen is van tamelijk recente datum. Het Europees Hof van Justitie (ECJ) verwees pas voor het eerst formeel naar de rule of law in een uitspraak van 1986, zij het dat in *case law* het Hof en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens al vaak aan principes daarvan refereerden. De rechtsstaat als zodanig wordt pas in het Verdrag van Lissabon (2009) verankerd. Bij uitbreidingsrondes van de Gemeenschap tot aan die van 2004 bleef het onderwerp onbesproken. Griekenland (1981) en Spanje en Portugal (1986)[1] zagen na de dictatuur bij de toetreding de democratie juist als een vast anker. Bij de uitbreiding met Denemarken, het VK en Ierland (1973) en Oostenrijk, Zweden en Finland (1995) was er natuurlijk geen enkel probleem. In het markante Verdrag van Maastricht in 1991 werd een nieuwe stap gezet met het hoofdstuk Justitie en Binnenlandse Zaken, waarmee onder meer justitiële samenwerking, fraudebestrijding en politiesamenwerking asielrecht en immigratie werden inge-

voerd. Nadere verfijningen en later de regel van kwalitatieve meerderheid volgden in de Verdragen van Amsterdam en Nice van 1995 en 2003. Het zicht op toetreding van Oost-Europa gaf al in 1993 in Kopenhagen aanleiding tot aanvullende rechtsstatelijke criteria, met name de eis van stabiele nationale politieke en overheidsinstellingen alsmede respect voor democratische beginselen, mensenrechten en rechten van minderheden. Deze werden belangrijke toetsingscriteria in de onderhandelingen met acht toetredende Oost-Europese landen, Cyprus en Malta in 2004, van Bulgarije en Roemenië in 2008 en Kroatië in 2013. Verdragsmatig werden de Kopenhagen-criteria verankerd in het Verdrag van Lissabon van 2009.



3. Vervolg

De euforie over de nieuwe Europese vredesordening kreeg grotendeels haar beslag in 2004 en 2008. Verzet tegen een overhaaste uitbreiding, zoals van Frankrijk, maakte geen kans. Vooral Duitsland zag politiek en economisch alleen maar voordelen. Het bedrijfsleven, vooral ook Nederlandse ondernemingen, profiteerde uitbundig van de uitbreiding. Maar met de uitbreiding kwamen ook andere culturele, historische en

traditionele waarden de Unie binnen. Het overschrijven en invoeren van tienduizenden pagina's *acquis communautaire* en het halsoverkop omhelzen van de democratie maakten die eigen waarden niet ongedaan en dat werd gaandeweg duidelijker. Ook de communistische bedding bleek een aantal jaren taai. Grote aantallen functionarissen gingen van de oude regiems over naar de nieuwe. Dat gold ook voor politieke en administratieve praktijken. Aanvankelijk werd dit alles vergoelijkt als een proces van groeistuipen, vooral tijdens de financieel-economische crises. In een guur klimaat wordt een feilloos werkend justitieel regiem en de rechtsstaat nu eenmaal niet als eerste prioriteit ervaren. Iedereen herinnert zich hoe daarna het nationalisme en de sluiting van grenzen tot een kookpunt kwamen tijdens de vluchtelingencrisis. Steevast werd verzet tegen Brussel primair verwoord met de slogan van de Visegradlanden Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije, dat men geen lid van de Unie was geworden om Moskou door Brussel te vervangen, met andere woorden: wij staan voor onze soevereiniteit. Daaronder kon ook begrepen worden een eigen interpretatie van de *rule of law*, mediabeleid of vrijheid van meningsuiting. Dit staat haaks op de EU als waardengemeenschap. Uitgangspunten daarvan zijn onmisbaar voor overheden, burgers en bedrijven om de eenheid te bewaren, het hoofd te bieden aan nationalisme en populisme, en een uitweg te bieden voor de toegenomen sociale en economische ongelijkheden in Europa, voor het handhaven van het vrij verkeer en voor het vluchtelingenvraagstuk. Daar komen nu nog onvoorspelbare gevolgen van COVID19 overheen! Al deze uitdagingen stellen hoge eisen aan gemeenschappelijkheid en onderlinge solidariteit en dus aan het van elkaar op aan kunnen. Het kunnen vertrouwen op de rechtsstaat in de héle Unie wordt tenslotte gezien als een basisvoorwaarde daarvoor.

4. Het eerste Jaarrapport over de rechtsstaat

De Commissie heeft bij monde van Frans Timmermans jarenlang manhaftige poging in het werk gesteld om met name Polen en Hongarije in het gareel te krijgen. Steeds ving hij bot en steeds ook weigerde de Raad hem op het beslissende moment te volgen. Zonder de Raad staat de Commissie schaakmat.[2] Maar de Europese Raad heeft de zaak op scherp gezet met zijn besluit tot een *Jaarlijks Rapport over de Rechtsstaat*. Het eerste Rapport van afgelopen september onder verantwoordelijkheid van de Commissarissen Vera Jourava en Didier Reynders is de vrucht van een

[2] *In het EP waren er in 2018 twee kritische rapporten over Hongarije (MEP Judith Sargentini, Groen Links), en over Polen, en in de Raad van Europa een over Malta, Pieter Omtzigt (CDA).*

uitvoerige enquête onder de lidstaten[3], academici en *civil society* en van diepgaande onderzoeken ter plekke. Het behelst een beschrijving van de stand van de rule of law per lidstaat op vier onderdelen, het justitieel systeem, anti-corruptie, pluriforme en vrije media, en institutionele checks and balances. Ieder onderdeel wordt per lidstaat afzonderlijk behandeld. Reynders ziet het rapport vooral als een uitnodiging tot een open dialoog tussen de lidstaten. Het is een eerste systematische beoordeling en dus het begin van een langjarig proces. De Commissie acht zich nu niet in de positie om (definitieve) oordelen uit te spreken. Zij hanteert dan ook een wat omfloerst taalgebruik, en spreekt bijvoorbeeld van concerns over regeringsgedragingen, waar feitelijk sprake is van flagrante obstructie van vrije media of van een evidente corruptiecultuur. Maar voor wie hier doorheen kijkt, ziet een uiterst kritisch rapport, waarbij overigens de situatie per onderdeel per lidstaat behoorlijk uiteen kan lopen. Het is zelden over de héle linie zwartgallig. Het is ondertussen een positief signaal, dat de Commissie ook regelmatig melding maakt van wettelijke en/of administratieve verbeteringen in lidstaten sinds 2017, dus juist vanaf het moment dat de Europese discussie over de rechtsstaat behoorlijk op gang is gekomen. Maar in hoeverre deze aanpassingen praktisch worden doorgevoerd, is moeilijk te meten: papier is geduldig, ingesleten gewoontes en gebruiken worden niet in een handomdraai om zeep gebracht.

5. Democratie is niet te geef, principes voorop

Er loopt een scheidslijn in politieke cultuur tussen Oost- en West-Europa. Ook hebben de lidstaten uiteenlopende inrichtingen en uitdrukkingswijzen van de *rule of law*. Het grote winstpunt van dit *Jaarrapport* is, dat het politieke manipulatie van de rechterlijke macht, willekeurige wijzigingen in constituties, toelaten en bevordering van corruptie, het kortwieken van vrije media en van de *civil society,* concreet in beeld brengt. Het gaat primair om Hongarije, Polen, Bulgarije, Roemenië, Kroatië, Slowakije, Slovenië en Malta, maar de situatie is in andere lidstaten evenmin rooskleurig. Bovendien staan broze verbeteringen in diverse landen onder druk van de schok van COVID-19, wat kan leiden tot meer bestuurlijke willekeur. Landen vervallen gemakkelijk in oude patronen. Ook justitiële samenwerking raakt zodoende in het ongerede. Het moeizaam verloop van het *Cooperation and verification mechanis*m van 2006 inzake justitiele hervormingen en corruptie en georganiseerde misdaad in Bulgarije en Roemenië is illustratief. Verbeteringen worden maar mondjesmaat door-

[3] *In Nederland hebben kabinet en Tweede Kamer beide een rapport voor de enquête uitgebracht.*

gevoerd. Gelukkig ageert de publieke opinie ook. Vanaf 2017 waren er in Roemenië massale demonstraties tegen de regering en de recente massieve volksbeweging in Bulgarije staat nog helder op het netvlies. Ook in Hongarije neemt openlijk protest gestaag toe. Waakzaamheid is geboden, als autocratie hand in hand met nationalisme, populisme en nieuwsmanipulatie onvoldoende wordt weersproken. Het kan ook prikkelen tot bevestiging en navolging. Democratie is niet te geef. Zelfs het VK, *cradle of the rule of law*, levert een bedenkelijke aanblik. In Polen wordt naast bestuurlijke en administratieve manipulaties vooral ook de onafhankelijke rechter disciplinair en strafrechtelijk getroffen tot en met verbeurdverklaring van goederen. De brutale Orbán, die met zijn 'ideaal' van Hongarije als enige *Christelijke Natie* steeds autocratischer optreedt, eiste recent zelfs het aftreden van Commissaris Jourová. Hij dreef de *Central European University* van Soros het land uit naar Berlijn, kortwiekt academische vrijheid en herschrijft schoolboeken geschiedenis. En nu voegt ook de Sloveense premier Jansa zich hierbij. Persvrijheid staat in lidstaten onder druk. Corruptie grijpt ook in Europa breed om zich heen. Met het Commissierapport is de eerste stap gezet, maar wat zijn de vervolgstappen? Sancties op grond van Art. 7 van het Verdrag staan al jaren op de agenda, maar ondanks alle aangedragen materiaal leidt de unanimiteitseis in de Raad tot onmacht en afzien van actie. Een echte test case is de rechtsstaat-toets bij de EU-begroting en het *Recovery Fund.* Verrassend genoeg hebben het Duitse voorzitterschap en het EP hierover een (niet gemakkelijk hanteerbaar) compromis bereikt. Dit is een daverende clash met Polen en Hongarije. De EVP zit overigens ook in een benarde positie met Orbán en Fidesz, de Bulgaarse premier Borissov en de Sloveen Jansa in haar achterban.



6. Rechtsstaat cruciaal thema op politieke agenda

In de Raad start in december de eerste dialoog over de rechtsstaat in België, Bulgarije, Tsjechië, Denemarken en Estland. Alle lidstaten zullen de revue passeren. Commissaris Reynders verwacht nog omzichtigheid bij regeringen. Hij rekent vooral op het prestigieuze Europese Hof van Justitie bij het aankaarten van zaken door de civil society en Europese netwerken. Het Hof biedt uitgelezen kansen. Maar ook politiek wordt het een cruciaal thema.

De rechtsstaat is wezenlijk voor de EU en voor het onderling vertrouwen van haar burgers. Onderschat ook niet de betekenis van een zelfbewust uitgedragen Europese *rule of law* buiten de EU. Er ontstaat gelukkig een nieuwe dynamiek. Het gedeelde bewustzijn groeit, de publieke opinie en de *civil society* in gewraakte lidstaten voelen zich gesterkt, ondernemingen beginnen zich ook te roeren, justitiële samenwerking gaat sterker afhangen van wederzijdse betrouwbaarheid, het Europese OM is een stap vooruit. En nu ligt er dan ook een direct verband tussen het EU financieel beleid en de rechtsstaat! Het Nederlandse kabinet heeft maar een fletse reactie geleverd op de indringende analyse van de Commissie, maar het staat wèl met gelijkgezinde landen en met name het EP pal voor de rechtsstaat-toets bij de EU-begroting. De rechterlijke macht neemt terecht een zeer uitgesproken standpunt in. In de Raad start in december de dialoog over de rechtsstaat in België, Bulgarije, Tsjechië, Denemarken en Estland. Alle lidstaten zullen de revue passeren. Commissaris Reynders verwacht nog omzichtigheid bij regeringen. Hij rekent vooral op het prestigieuze Europese Hof van Justitie bij het aankaarten van zaken door de *civil society* en Europese netwerken. Het Hof biedt uitgelezen kansen. Maar ook politiek wordt het een cruciaal thema.



AFSCHEIDSINTERVIEW MET REINDER VAN DER HEIDE,

adjutor V.O.P. en eindredacteur NESTOR

"Ik ben echt een enorme geluksvogel!"



Mieke van der Burg

Reinder van der Heide heeft onlangs – na 9 jaar - afscheid genomen als adjutor van de V.O.P. en als eindredacteur van Nestor. Reden voor een interview. Tijdens de lunch in het Ledenrestaurant van de Tweede Kamer interview ik Reinder op veilige Corona-afstand.

Nooit slachtoffer, wel dader

Het is de tweede keer in zijn leven dat hij wordt geïnterviewd. "Ik ben nooit slachtoffer van die eer geweest, wel dader", reageert hij direct met een glimlach. Dat typeert hem. Evenals de duur van het interview. Reinder is moeilijk te stoppen, zo weet hij ook van zichzelf. Al associërend weet hij snel uren te vullen. Het zijn boeiende verhalen en anekdotes waar ik van geniet en die ook ik niet wil stoppen. De rode draad door het interview is zijn gedrevenheid voor zijn werk als archivaris:
Mijn liefhebberij is mijn werk en andersom. Hij is dan ook een geluksvogel, zoals hij zichzelf noemt!

2001

Vanaf september 2001 was ik als de archivaris en hoofd van het Centraal Archief werkzaam bij de Tweede Kamerorganisatie. Een startperiode die ik nooit zal vergeten. Ik werkte er nog geen tien dagen toen het WTC (en andere gebouwen) in New York door achttien terroristen onder leiding van Mohammed Atta werden aangevallen. De inslag in de tweede toren zag ik live. Vreselijk! Misselijkmakend, letterlijk. Een historische gebeurtenis met een grote impact, tot op de dag van vandaag en verder.
Mijn werkkamer ('Justitie'-gebouw) was heel ruim en fraai, maar nogal donker en somber. Meteen ben ik het kunstdepot ingedoken op zoek naar vrolijke Cobra-achtige doeken, een Appel of Corneille. Die waren er niet,

maar wel andere bijzondere schilderijen. Een Johannes Weiland (1856-1909) met daarop een lezende kloosterling in zijn cel, en een 17e -eeuws 'Italianiserend' landschap van Johannes Lingelbach, met daarin een door paarden getrokken veerboot en de 'extended family' van de veerman voor de grot waarin zij leefden. Dat laatste schilderij bleek – jaren later – een van de 202 schilderijen uit de collectie Goudstikker te zijn die de Nederlandse staat moest teruggeven aan de kleinschoondochter van Jacques Goudstikker. Het kunstwerk bleek een verzekerde waarde van €240.000,- te hebben! Dat hing gewoon in mijn kamer!Ik heb van dit bruikleen jarenlang veel rendement (kunstgenot) opgestreken.

Criminologie

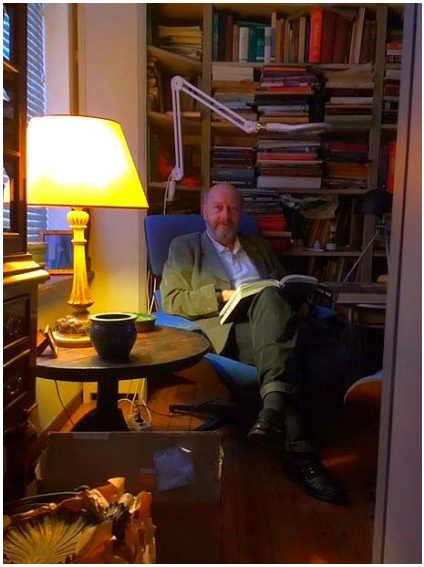
Van oorsprong ben ik geen archivaris. Na een jaar geneeskunde, heb ik in Leiden mijn kandidaats Nederlands Recht gehaald en ben daar vervolgens criminologie gaan studeren bij Willem Nagel (even bekend onder zijn schrijverspseudoniem J.B. Charles), die echter na enige tijd uitviel door het opspelen van zijn oorlogstrauma's. Vervolgens ben ik naar Amsterdam verhuisd om die studie aan de VU bij Herman Bianchi voort te zetten (de enige andere plek waar dat kon). [Terzijde: Bianchi metaforiseerde jaren later zijn worsteling met het geloof door zijn voornaam te veranderen in Thomas (…).]
Aan zowel Nagel als Bianchi bewaar ik dierbare herinneringen. Door de passie voor hun vak, betrokkenheid hij hun studenten en luistervermogen waren beiden zeer goede docenten.

Bureau HALT

In de staart van mijn studie verhuisde ik naar Rotterdam waar ik ging samenwonen met mijn vriendin. Bij Bureau HALT werd ik aangenomen als 'coördinator preventie veelvoorkomende criminaliteit', en wel ten behoeve van de Rotterdamse deelgemeente IJsselmonde. Bij HALT (staat voor: Het alternatief) heb ik mijn kennis in de praktijk kunnen brengen. Alternatief straffen voor jongeren stond toen nog in de kinderschoenen. Ik vond het wel een goed idee, maar zocht vooral preventieve, praktische oplossingen om te voorkomen dat jongeren over de schreef gingen en dus (alternatief) gestraft moesten worden. De vraag die mij steeds meer boeide, was niet zozeer: waarom overtreden mensen de (straf)wet? Maar hoe is het mogelijk dat zo vele mensen zich eigenlijk wél min of meer aan de regels houden? Na drie jaren was er voor mijn 'HALT-project' geen geld meer Ik stond op straat, aldus de uitdrukking. In werkelijkheid genoot ik thuis van veel vrije tijd en de toen nog riante WW-uitkering, zij het niet erg lang.

Erasmusuniversiteit

Na die episode kwam ik bij de economische faculteit van de Erasmusuniversiteit terecht, bij de vakgroep Economische geschiedenis, onder leiding van hoogleraar Peter Klein. Ik schreef twee nota's ter invulling van de nieuwe mogelijkheid om korte universitaire studies te organiseren. Eén daarvan, 'Japankunde' (tweejarige opleiding), werd een groot succes. Voor mijzelf was het de periode waarin ik de Japanse prentkunst ontdekte en die houtsneden ging verzamelen.(



Een enorme geluksvogel!

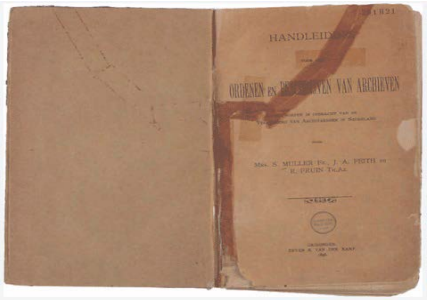
Voordat er een volgende baan was, adviseerde Coen Schimmelpenninck (gemeentearchivaris van Rotterdam) mij om naar de Archiefschool te gaan. Mijn belangstelling daarvoor was hem bekend. Na een 'zware' selectie (slechts zo'n vijftien studenten werden toegelaten) kon ik beginnen. Als stagiair kwam ik terecht bij het Algemeen Rijksarchief, meteen dus in het Walhalla van het archiefwezen. Mijn interesse groeide en groeide dankzij de combinatie van werken in de praktijk en hoog niveau theoretische begeleiding. Fantastisch! Een betere vorm van educatie bestaat niet!

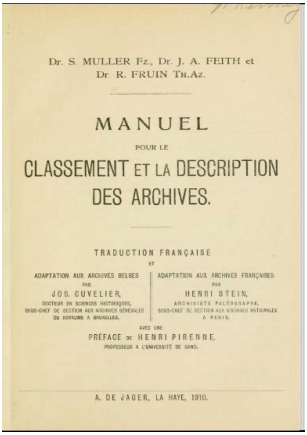
Na afronding van de archiefopleiding hoorde ik dat het ministerie van Algemene Zaken een archivaris zocht. Zonder dat AZ over een CV beschikte, alleen op basis van een geanimeerd gesprek werd ik aangenomen. Ik ben echt een enorme geluksvogel! Een heel interessant archief, dat ik daar te beheren kreeg, vooral de dossiers over de geheime diensten (de SG van AZ coördineert e.e.a.), formatiearchieven, alle controversiële politieke kwesties, en natuurlijk de wisselwerking minister-president en staatshoofd/monarch. Ik heb mij daar suf gelezen!

Tweede Kamer

In 2001 zag ik een advertentie van de Tweede Kamer waarin een archivaris werd gezocht, Ik solliciteerde en werd uit de ca. 45 gegadigden uitverkoren. Net als de archieven van AZ bleken ook die van de Tweede Kamer vele belangwekkende kanten te hebben. Ook hier ingewikkelde wisselwer-

kingen, wel en deels niet opgetekend, tussen de binnenwereld van Kamer, Commissies, Presidium, Voorzitter en Griffier enz., met de buitenwereld: ministeries, geheime diensten, Koninklijk Huis (formaties, protocol, vieringen, hoogtijdagen zoals Prinsjesdag, het kan niet op…
Op initiatief van mijn toenmalige diensthoofd Bert Hubert (†) werd onder de vigeur van de ECPRD (European Centre for Parliamentary Research and Documentation) een internationale conferentie over 'Digital Information' in de Oude Zaal e.o. in elkaar gezet. Ik sprak daar over de resultaten van een internationale enquête die onder parlementen was uitgezet. (Foto 11)
Al snel volgde de uitnodiging om een inleiding over de Nederlandse archiefregelgeving te houden op een conferentie te Rome van de ICA-SPP (International Council on Archives – Section for Archives of Parliaments and Political Parties). Een conferentie met parlementsarchivarissen uit de hele wereld. Geweldig! Een gevolg was dat ik in het bestuur van die club werd gevraagd, als Secretary. Buitengewoon interessant werk en veel internationale conferenties. Ik heb op die manier veel van de wereld gezien. Na het statutair maximale achttal jaar als Secretary werd ik Vice-President van de ICA-SPP. Toen ik bij de TK ging werken had ik totaal niet voorzien dat ik dankzij deze baan zoveel internationale ervaring zou opdoen, het was een voorrecht te mogen/kunnen zien hoe verschillend de rest van de wereld archief vormt en beheert, ondanks het feit dat Nederland de grootst mogelijke mondiale invloed heeft gehad op de wijze van archiefvorming en -beheer. Dat laatste komt door de in 1898 uitgekomen 'Bijbel van de archivistiek': de 'Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven, in 98 talen vertaald! Wat mij wel opviel, is, dat ieder land ondanks die gemeenschappelijke bron toch in wisselende mate zijn eigen gang is gegaan, zeker na de digitale revolutie, over de vele gevolgen waarvan de meeste conferenties en congressen onvermijdelijk gingen en gaan.





Het archivarisschap voelde al met al helemaal niet als werk. Het voelde al bijzonder om in Nederland de enige parlementsarchivaris te zijn, dus 'collega-loos' door het leven te moeten, om er vervolgens achter te komen dat ik wel degelijk collega's had, zij het in het buitenland. Dat ik hun op zo'n bijzondere wijze zou ontmoeten en met hen zou samenwerken, was nog veel bijzonderder, en had ik tevoren niet kunnen bevroeden.

VOP/NESTOR

In 2011 vroeg de toenmalige Griffier van de Kamer, Jacqueline Biesheuvel-Vermeijden, mij voor de functie van bestuurssecretaris van de VOP en ondersteuner van Nestor, als opvolger van oud-Kamerlid José Hageman, die toen hoofd van de Stenografische Dienst, pardon: Dienst voor Verslag en Redactie, was. Deze taken vervulde ik naast mijn werk als archivaris.
Ik heb dat met veel plezier gedaan. Eigenlijk vond ik alle werkzaamheden voor de VOP, leden, bestuur en andere gremia plezierig, maar vooral het redactiewerk voor Nestor. Net als bij het archiefwerk, was ook bij VOP en Nestor mijn liefhebberij mijn werk en andersom. Zodra ik de VOP ging helpen heb ik een logo ontworpen (dat was er niet) en de voorkant van Nestor aangepast. Ik vond dat de VOP wel wat 'corporate identity' kon gebruiken.

Feuilleton Statenpassage en Kamerkunst

Min of meer toevallig ben ik gaan schrijven voor het blad Nestor. Van Will J. Verkerk verscheen er in NESTOR een artikel over Thorbecke. Dat bevatte onjuistheden waar ik hem op heb gewezen in het daaropvolgende nummer. Thorbecke was een van de achttien witte bustes in de Statenpassage en uit interesse volgde daarop een onderzoek naar het waarom van deze opstelling, de beschrijving van alle beelden en mijn poging om hun onderlinge toevallige verbanden op te graven! Zo is als vanzelf het feuilleton ontstaan. Inmiddels hebben de witte beelden plaats moeten maken voor de tentoonstelling over 100 jaar algemeen kiesrecht: 'Ik vier mijn stem'.
Na deze feuilleton heb ik mijn pijlen gericht op kunstuitingen in het gebouw van de Tweede en Eerste Kamer, onder de rubriek: KAMERKUNST.
Dan gaat het om bijzondere kunst, kunst die je niet meteen wat zegt.
Ook dat nodigt uit tot wroeten in archieven. Als gastredacteur van Nestor kan ik hieraan de komende jaren mijn hart ophalen!

Gastredacteur Nestor

Over toeval gesproken. Vlak voor ‘corona’ kreeg ik zelf een nare andere ziekte: spierreuma. Ik kon niet anders dan thuis blijven (in quarantaine, want door de spierpijn was ik aanvankelijk volledig immobiel), braaf mijn medicijnen slikken, en wachten tot het beter zou gaan. Spierreuma is geneeslijk, gelukkig, alleen duurt het heel lang, tot wel twee jaren heb ik begrepen. Ik ben blij een Kreeft te zijn, ik verschaal van nature vrij gemakkelijk en ben conform astrologisch voorschrift huiselijk aangelegd. Voor mij is thuis moeten blijven een minder grote straf dan voor de vele anderen die met Corona-19 zijn besmet. Ik hoop wel dat ‘corona’ eerder voorbij is dan mijn spierreuma!

Gelukkig combineren deze omstandigheden goed met het schrijven van artikelen als gastredacteur van NESTOR!

COLUMN



Bob van den Bos

De machtsgreep van de emotie

Politiek kan niet zonder emotie. Politici moeten zich betrokken tonen, inspireren. Maar als emoties massaal de overhand krijgen kan het heel erg mis gaan. Dat is precies wat er nu gebeurt.

Het lijkt wel of de hele wereld kwaad is. Op alle continenten zien we verscherpte tegenstellingen, onverzoenlijkheid en vijandigheid tussen bevolkingsgroepen. Gewelddadigheden, aanslagen, massale demonstraties en verbale oorlogen op de sociale media. Overal wij tegen zij.

Wat zit er achter die massale emotionele uitbarstingen? Ontevredenheid en angst, zeker, maar vooral ook: in de kleiner wordende wereld mengen (sub)culturen niet, maar zetten zich juist tegen elkaar af. Politieke spanningen draaien tegenwoordig meer om identiteit dan om ideologie. Politici zwepen sentimenten op. Etnisch en (inter)religieus geweld nemen hand over hand toe. In het Westen laaien discussies over discriminatie en racisme hoog op.

Maatschappelijke polarisatie vraagt om verantwoordelijk, kalmerend leiderschap. En daar ontbreekt het nu juist aan. Hier wreekt zich dat echte democratie nog onvoldoende wortel heeft geschoten. Slechts 23 landen kennen een volledige democratie, de rest bestaat uit schijndemocratieën of dictaturen. In China en Rusland kom je met politieke emoties niet verder dan de dichtstbijzijnde gevangenis. Elders ruiken demagogen hun kans en wakkeren de ressentimenten juist aan om politieke steun te mobiliseren. Bolsonaro, Erdogan, Orbán, of neem Modi, die in India met succes Hindoes tegen Moslims opzet. Opmerkelijk: democratisch gekozen leiders worden door de bevolking in staat gesteld om de democratie uit te kleden. Waar hebben we dat toch eerder gezien… Wat de sterke man zegt is waar, wat hij doet is welgedaan, dat horen we op onze tv-zenders en lezen we op internet en de rest is nepnieuws.

En ja hoor, daar zijn we dan bij de Amerikaanse verkiezingen. Inderdaad, een heel pijnlijke demasqué van de democratie. Alom verbijstering dat 70 miljoen mensen zich volledig laten inpakken door een gewetenloze, liegende demagoog die de ene helft van de bevolking opstookt tegen de andere. In Europa belemmert een sterk emotioneel nationalisme dat het als eenheid op het wereldtoneel opereert. Onverantwoordelijke emotiepolitiek heeft in het Verenigd Koninklijk een geslaagde moordaanslag gepleegd op rationele besluitvorming. Na de Islamitische aanslagen verdedigt Frankijk zijn seculiere karakter als een heiligdom.

Ook de Nederlandse bevolking lijdt steeds sterker onder wij-zij denken. Het opkomen voor de eigen culturele of religieuze identiteit brengt anderen ertoe dat juist ook te doen. Gevolg: maatschappelijke polarisatie en emotiepolitiek veranderen het karakter van onze democratie. Toonhoogte en woordgebruik in de Tweede Kamer staan haaks op onze lange parlementaire tradities. Politici moeten worden beveiligd, leraren en journalisten worden bedreigd. Niemand doet concessies aan zijn eigen hogere principes. Tegengestelde emoties en gevoeligheden laten zich niet verzoenen door de grondwet.

Tot slot. Aanstaand president Biden staat symbool voor de belangrijkste politieke opgave van deze tijd: de democratie een sterker fundament geven en de heerschappij van de emotie breken. Deze bedreigt de wereldvrede, de Europese samenwerking en onze democratische orde. Nederland is toe aan een politieke cultuurverandering: terug naar de kalme overlegdemocratie. Als politici al niet respectvol met elkaar omgaan, wat kunnen ze dan van de bevolking verwachten?

Interview met Carel de Haseth over de ontwikkelingen in de Antillen vooral na 'de ontmanteling' (10-10-2010)



Gerritjan van Oven



Carel de Haseth (1950, Curaçao) is van huis uit apotheker en werkte als zodanig lange tijd voor het Curaçaose Sint Elisabeth Hospitaal. Hij was Gevolmachtigd Minister van de Nederlandse Antillen van 1994-1998, van 2000-2003 en in juni, juli 2004, dat wil zeggen dat hij namens de regering van de Ned. Antillen lid van de Ministerraad van het Koninkrijk was. Hij keerde in 2004 terug naar Curaçao en werkte daar eerst als secretaris van de minister-presidenten Ys en de Jong-Elhage en later - tot zijn pensionering in 2010 - als raadsadviseur. Na het uiteenvallen van de Antillen (2010) in twee autonome landen (Curaçao en St. Maarten) en drie bijzondere "Koninkrijksgemeenten" (2010) stelde hij zich steeds meer op als een beschouwer van dit nieuw gestructureerde Koninkrijk.

Wat heeft de 'ontmanteling' per 10-10-10 voor Curaçao en Nederland betekend? Heeft het de verschillende vroegere delen van het Koninkrijk gebracht wat zij ervan verwachtten?

Met de ontmanteling van de Nederlandse Antillen kwam er eindelijk duidelijkheid over de staatkundige structuur van de vijf eilanden die - na het uittreden van Aruba in 1986 - deel uitmaakten van de Nederlandse Antillen. De tijd en energie die in de jarenlange discussie tussen de eilanden en met Nederland over de staatkundige toekomst werd gestoken, had beter besteed kunnen worden.

Ik denk dat de ontmanteling op zich, d.w.z. de nieuwe staatkundige structuur, wel is wat ervan verwacht werd. Iets anders is: het omgaan met die structuur. Toen op "10-10-'10" die nieuwe structuur inging en Nederland

een flink deel van de schulden van de eilanden saneerde, kon met een schone lei worden begonnen. Op Curaçao trad echter een regering aan die in korte tijd door wanbeleid dat mooie, positieve perspectief verloren liet gaan. Het heeft daarna nog enige tijd geduurd voordat – wat betreft Curaçao – weer sprake was van deugdelijk bestuur. Op Sint Maarten kwam daar in 2017 – naast de politieke problemen op het eiland –ook nog eens de desastreuze gevolgen van de orkaan Irma bij. Op de drie kleine eilanden, die deel werden van Nederland, is er sprake van teleurstelling omdat de verwachtte gelijkstelling met inwoners van Europees Nederland in de praktijk minder bleek te zijn dan verwacht.

Is dit van invloed geweest op de rol van het Koningshuis?
Neen, Willem Alexander is koning van alle zes eilanden. Het enige verschil is dat er een gouverneur bij is gekomen als vertegenwoordiger van de Kroon. Eerst waren er twee gouverneurs: een van de Nederlandse Antillen en een van Aruba. Nu zijn dat er drie: van Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Bonaire, Sint Eustatius en Saba maken deel uit van Nederland, en hebben dus geen gouverneur.

Vanuit Nederland is veelvuldig kritiek geuit op de voortdurende wisselingen van regeringen in Curaçao en het gebrek aan hervormingen. Hoe sta je daar tegenover?
In tien jaar tijd heeft Curaçao drie regeringen gekend die korte tijd functioneerden: één die – weliswaar met wisselingen van de premier – in dezelfde samenstelling van de coalitie vier jaar zat, één bijna twee jaar en één die haar vierde jaar nu vol maakt. Het valt dus wel mee met die 'voortdurende wisselingen', hoe vervelend de korte onderbrekingen ook zijn. In dezelfde periode wisselden de regeringscoalities in Nederland overigens ook drie maal!
Als je het hebt over hervormingen: de wijziging van de staatkundige structuur was een majeure hervorming, waarbij ook de uitwerking van de consensus-Rijkswetten niet vergeten moet worden. Curaçao is een klein land waar alles op het bord van een beperkt ambtenarenapparaat komt. Als in Nederland maatregelen worden aangekondigd over bijvoorbeeld de buitenlandse dividenden, dan vindt men het normaal dat – ondanks het immense ambtenarenapparaat – als streefdatum voor invoering van de nieuwe regelgeving het jaar 2023 wordt vastgesteld.

In het kader van de Corona-pandemie hebben Curaçao, St. Maarten en Aruba aan Nederland een hulppakket gevraagd. Dat is door staatssecretaris Knops toegezegd onder zeer strenge voorwaarden op het gebied van hervormingen, vooral op het financiële vlak. Die zijn met veel kritiek ontvangen. Uiteindelijk zijn de Staten van Curaçao daarmee toch akkoord gegaan (motie 9 oktober 2020). Wat is jouw standpunt?

Begin juli legde Nederland de eilanden - zonder enig vooroverleg - een pakket eisen voor en wilde dat de eilanden binnen een week met de Nederlandse eisen zouden instemmen. De eilanden wezen erop dat veel van de eisen tegen de bestaande wet- en regelgeving indruisten en geen rekening hielden met de autonomie van de eilanden. Maar Nederland wilde de eisen niet aanpassen en stond op: 'tekenen bij het kruisje'. De bezwaren betroffen niet de hervormingen die zouden moeten worden uitgevoerd. Over een belangrijk deel daarvan was vorig jaar al een overeenkomst gesloten met Nederland in het kader van een Groeiperspectief. Het bezwaar richtte zich op bijvoorbeeld het aantasten van het budgetrecht van het parlement en het voorbijgaan aan de eigen verantwoordelijkheden van Curaçao. Uiteindelijk heeft Curaçao met Nederland weten te onderhandelen is men het met elkaar eens geworden over aanpassing van het eisenpakket. Jammer alleen dat er een aantal maanden overheen moesten gaan. Je wijst naar een Statenmotie van 9 oktober, maar Nederland ging pas begin november akkoord.



Op 25 september 2020 heeft nog een opiniepeiling plaatsgevonden onder de bevolking van Curaçao over de staatkundige structuur. Daarin geeft 63 % aan dat de situatie niet is verbeterd sedert Curaçao een zelfstandig land is, terwijl 46 % wil dat Curaçao een zelfstandig land binnen het Koninkrijk blijft. Slechts 13 % wil dat Curaçao helemaal onafhankelijk wordt van Nederland. Is dit de bevestiging van de wil tot een blijvende band met Nederland?
Traditioneel zijn Curaçaoënaars negatief ingesteld wanneer je vraagt hoe het gaat. Zou een Nederlander meteen antwoorden met "Goed" of zelfs "Prima! "Op Curaçao zal het antwoord in het gunstigste geval iets zijn als 'Ik mag niet klagen" tot ronduit "Slecht!".
Inderdaad wil de meerderheid van de bevolking deel blijven uitmaken van het Koninkrijk. Veel Nederlanders beseffen niet dat Curaçao sinds 1634 een band met Nederland heeft. Onze maatschappij, onze wetten, onze rechtspraak, ons onderwijs en noem zo maar op, zijn ingericht naar analogie van de Nederlandse situatie. Bovendien: er wonen tegenwoordig meer Curaçaoënaars in Nederland dan op Curaçao zelf!
Wat ook vaak wordt vergeten, is het personenverkeer tussen Nederland en Curaçao. Tal van Europese Nederlanders hebben hier een tijd gewerkt in alle sectoren van de maatschappij, brachten een deel van hun jeugd hier door, liepen er stage, enz. Dan hebben we het nog niet over de toeristen: de meeste toeristen die Curaçao aandoen komen uit Nederland. En vergeet niet de 'pensionados' en bezitters van een tweede huis op het eiland.

Er zijn recentelijk verschillende suggesties gedaan tot het opbouwen van meer samenwerkingsvormen (bijv. op het gebied van onderwijs, sociale structuur e.d.). Wat is jouw mening hierover?
Er wordt teveel gekeken naar de formele samenwerkingsvormen, zoals die bijvoorbeeld in het Statuut of in Rijkswetten (al dan niet dwingend) zijn vastgelegd. Maar er zijn veel meer vormen van samenwerking mogelijk. Die zijn er beslist ook, al springen ze misschien niet zo in het oog en is het misschien ook makkelijker gezegd dan gedaan om als klein land samen te werken met een veel grotere broer. Neem bijvoorbeeld de Universiteit van Curaçao. Hoeveel studenten of docenten kan je uitwisselen en met hoeveel andere universiteiten? Maar toch bestaan er al sinds jaar en dag programma's waarbij bijvoorbeeld Nederlandse hoogleraren hier blokcursussen op een specialistisch gebied geven.
Of denk aan de opleiding van (co-)assistenten in het ziekenhuis, de bijscholing in het kader van de NASKHO (Nederlands Antilliaanse Stichting Klinisch Hoger Onderwijs). Maar ook bijvoorbeeld de samenwerking tussen de Curaçaose en de Rotterdamse haven en de samenwerking op het gebied van maritiem biologisch onderzoek.

Dit kan ongetwijfeld nog veel meer worden. Maar daarvoor is niet altijd financiering te vinden. Want niet alle samenwerking vindt plaats voor 'de liefde Gods'. Er hangt – overigens terecht – soms ook een prijskaartje aan, zeker wanneer er sprake is van personele uitwisseling.

Hoe zou je de verhouding Curaçao/Nederland op dit moment moeten kwalificeren? Zo iets als in de woorden van het volgende gedicht van een bekende Curaçaose dichter (Carel de Haseth) in zijn bundel "Zolang er kusten" zijn?



"Een gedicht over een storm op zee"

Te klein het schip
voor dit geweld
te groot de zee
voor onze angst

te klein het schip
te groot de zee

een muur van wind en water

Een gewetensvraag, waarvoor ik het antwoord zoek bij een volgend gedicht van dezelfde door jou geciteerde schrijver;

de zon opende de nacht
en onze donkere angsten

kalm als drijfhout
dobbert ons schip

om de boeg schuimt schuchter
een hernieuwde levenslust

dit is de eerste ochtend
van ons volgend leven

Inderdaad zijn er vaak spanningen in de relatie tussen Curaçao en Nederland. Maar er is ook een vooruitzicht, waarbij onderling vertrouwen en een nauwe samenwerking voorop staan!

Leven voor, in en na het Parlement



Mieke van der Burg

Wat doen parlementariërs voor, in en na het parlement? Waar liggen hun drijfveren en wat doen zij daarmee?

Hierover komt steeds een oud-parlementariër aan het woord, die tevens haar/zijn levensloop – en meer - vertelt in relatie tot het Parlement (Tweede Kamer/ Eerste Kamer en/of het Europees Parlement).

Aan het woord: Elida Wessel-Tuinstra

Elida was van 1977-1986 lid van de Tweede Kamer en van 1991- 1999 lid van de Eerste Kamer voor D66. Daarvoor had zij van 1970-1973 zitting in de Provinciale Staten van Zuid-Holland



Eenmaal politiek, altijd politiek

Zo'n 30 jaar ben ik politiek actief geweest. Althans in vertegenwoordigende lichamen. Daarvoor was ik – vanaf de oprichting in 1966 - actief lid van D'66 (in 1985 gewijzigd in D66!). Ook daarná, maar minder intensief. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen stond ik hier in Oegstgeest nog op de kandidatenlijst van D66 als lijstduwer! Eenmaal politiek, altijd politiek! Ik bemoei mij - als bijna 89-jarige – trouwens bewust niet inhoudelijk meer met de huidige politiek en met politici, zoals sommigen van mijn leeftijdsgenoten – ik noem geen namen - dat wel doen. Wel schrijf ik soms iemand die steun verdient, zoals Tjeerd de Groot na zijn dappere optreden op het Malieveld bij de grote protestbijeenkomst van de boeren.

'Geen poep in de brievenbus'

Mijn politieke interesse heb ik van huis uit meegekregen. Mijn vader was predikant in de Hervormde kerk te Zwolle en was vóór de onafhankelijkheid van Indië. Dat gaf veel discussie, maar 'geen poep in de brievenbus', zoals soms gebeurde en gebeurt. Dit gaf niet alleen discussie buitenshuis, maar ook binnenshuis. Mijn moeder was in haar studentetijd ook al links georiënteerd. In 1950 ging ik vanuit Zwolle in Amsterdam rechten studeren. Van een provinciestad naar de hoofdstad. De wereld ging voor mij open! Ook politiek. Als AVSV-ster kwam ik in aanraking met vriendinnen die heel anders dachten. Dat scherpt je geest.
In de jaren zestig in Oegstgeest werden mijn man (Hans Wessel, hoogleraar bestuurskunde te Delft) en ik politiek actief. Eerst was ik PvdA-lid, maar de komst van D'66 deed mij overstappen naar die partij. Hoewel ik de beginselen van de PvdA bleef onderschrijven, stonden de oude uitstraling van de PvdA en toch ook de oudere groep partijleden, mij tegen. Als politiek actieve jongere voelde ik mij daar niet welkom. Wel bij D'66 die vooral bestond uit veranderingsgezinde jongeren. Daar voelde ik mij thuis. Bovendien was mijn man een van de oprichters van D'66.

'Daar is onze lijsttrekker'

Bij toeval ben ik bij de Provinciale Statenverkiezingen gekozen tot lijsttrekker van D'66. Door een onverwacht TV-optreden vanuit de Raad van Kerk en Gezin – waarvan ik lid was - werd ik 'ontdekt'. Anderen zeiden daarna: 'Daar is onze lijsttrekker' en zo werd ik het, overigens met veel plezier. Tot 1973, toen ik samen met mijn man D'66 vaarwel zei. De toenemende linkse samenwerking met de PvdA op landelijk niveau stond ons tegen. Daarvoor hadden we toch geen nieuwe partij opgericht! Een nieuwe beweging zijn we toen gestart onder de naam "Vrije Democraten", die overigens niet heeft geleid tot een nieuwe politieke partij.

Beginnersfout

Achteraf gezien, was dit een beginnersfout. Als je het niet eens bent met de koers van jouw politieke partij, dan moet je je stem verheffen en juist niet opstappen! De beweging is na een paar jaar ter ziele gegaan en we hebben ons in 1976 weer aangesloten bij D'66. Aan de oproep aan ons van Jan Terlouw tijdens het D'66 verkiezingscongres hebben we gehoor gegeven. In 1977 stond ik op de kandidatenlijst en kwam direct in de Tweede Kamer omdat Meta Verbeek (de eerste ombudsman) zich op het laatste moment terugtrok vanwege haar onervarenheid met politiek optreden naar buiten, zoals voor de media.
In de tussentijd heb ik gewerkt bij het ministerie van Onderwijs, als beleidsmedewerker bij het Directoraat-Generaal hoger en wetenschappelijk onderwijs en ambtelijk secretaris van het project Open-universiteit.

Dood hoorde nog niet bij het leven

In de Tweede Kamer hield ik mij vooral bezig met justitie en volksgezondheid. Daar waar echt iets moest gebeuren, pakte ik op, vooral liberalisering van abortus en euthanasie. Dat laatste onderwerp heb ik op de agenda gezet. Vanuit de praktijk heb ik zelf van nabij meegemaakt hoe ellendig langdurig lijden voor iemand kan zijn. Uit de vele reactie op mijn publicatie hierover bleek het een breed maatschappelijk probleem te zijn. De dood was in die tijd ten onrechte alleen bespreekbaar op het kerkhof en in de operatiekamer. De dood hoorde toen nog niet bij het leven. Door de vele reacties en discussies kwam de dood langzamerhand terug in de samenleving! Natuurlijk leidde een vorm van actieve euthanasie tot een ingewikkelde maatschappelijke en politieke discussie waarbij fundamentele vragen aan de orde kwamen over lijden, pijn, ziekte en zelfbeschikkingsrecht. Maar als er een maatschappelijk probleem is, dan kan je niet zeggen dat het niet via wetgeving is op te lossen. Alles kan, als je het maar wilt!

Initiatiefwetsvoorstel: je moet er wel in geloven!

In 1978 was bij Kamerbreed ondersteunde motie (van Dick Dees, VVD) al gevraagd om een Staatscommissie Euthanasie. Het heeft zeven jaar geduurd voordat deze commissie (Staatscommissie Jeukens) met een advies kwam (1985). Inmiddels had een werkgroep binnen D66 al een rapport uitgebracht en het lag op mijn bordje om een initiatiefwetsvoorstel te schrijven, wat een hele klus is. Inmiddels bleek een ruime Kamermeerderheid (PvdA, VVD, D66, PPR en CPN) hiervóór te zijn en bovendien was er een groep deskundigen bereid om mij bij te staan. Dit maakte dat ik het werk op mij nam. De maatschappelijke wens tot euthanasie in over-

eenstemming te brengen met het strafrecht vergde veel deskundigheid en creativiteit. In 1984 heb ik het Initiatiefwetsvoorstel ingediend. Daarna ging het met horten en stoten. De VVD trok haar steun terug onderdruk van het CDA (Ruud Lubbers) die met een kabinetscrisis dreigde. Het initiatiefwetsvoorstel kwam inmiddels op naam van mijn partijgenoot Kohnstamm te staan, nadat ik in 1986 de Tweede Kamer heb verlaten.
Dit voorstel is uiteindelijk in de Tweede Kamer verworpen en vervolgens is het regeringsvoorstel, dat minder ver ging, aangenomen. Ik heb daar tegen gestemd (samen met mijn fractie in de Eerste Kamer) omdat de wet te veel onzekerheid voor artsen betekende. Bij de kabinetsformatie van 1994 is afgesproken om toch tot een beter wetsvoorstel te komen. Onder leiding van minister Els Borst is deze wet in 2001 aangenomen en werd in 2002 van kracht. Al met al heeft het zo'n 17 jaar geduurd voordat er een goede regeling is gekomen.
Terugkijkend concludeert ik dat het indienen van een initiatiefwetsvoorstel een grote uitdaging is voor creativiteit en vindingrijkheid! Om dit vol te houden is er wel één onherroepelijke voorwaarde: je moet er zelf in geloven. Dat heb ik gedaan en doe ik nog.



D’66: Sociaalliberaal

Oegstgeest is een kleine gemeente waar je verschillende mensen gemakkelijk tegenkomt. Zo kwam ik begin jaren 80 op de tennisbaan Martin Burkens (VVD) tegen, die mij vroeg of ik mijn visie zou willen geven op het “liberalisme in Nederland” voor het blad Liberaal Reveil. Een boeiend onderwerp waarvoor ik enig historisch onderzoek heb verricht.
Zoals bekend wees D’66 alle -smen als grondslagen voor een politieke partijvorming af, omdat deze geen antwoord konden geven op hedendaagse problemen. Zij waren immers ideologieën van de vorige eeuw. Toch waren er in D’66 wel liberale trekken te herkennen. Meer in de sfeer van sociaalliberalisme en niet zoals bij de VVD een meer conservatief-liberalisme. Voor D’66 was liberalisme een vorm van vrijheid in de zin van veranderingsgezindheid. Dat was en is bij de VVD steeds minder het geval. Bij de herdenking van 50 jaar D66 in 2016 is deze discussie weer een ‘boven water’ gehaald. Over het begrip liberalisme valt overigens nog steeds te discussiëren!

Afwijkend stemgedrag

In beide Kamers ben ik weleens afgeweken van standpunten van mijn fractie. Voor dit afwijkend stemgedrag was er gelukkig ook ruimte. Nog steeds sta ik achter mijn standpunten van toen, die ik vaak met fractiegenoot Ineke Lambers-Hacquebard deelde. Wij waren bijvoorbeeld tegen verhoging van de defensiebudget van 3% (1978) en vóór het stilleggen van de kerncentrales in Borssele en Dodewaard (motie PPR, 1980). Later stemde ik in de Eerste Kamer vóór het wetsvoorstel over verevening van pensioenen bij alimentatie (1994).

Het is welletjes!

De Tweede Kamer heb ik na twee periodes verlaten. Ik vond het welletjes. Er kwamen te veel zaken aan de orde die ik al kende en had meegemaakt. Dan is het beter dat nieuwe mensen met een frisse blik ernaar kijken. Toch blijft het moeilijk om het Kamerwerk los te laten. Dat gold ook voor mijn vertrek uit de Eerste Kamer. Politiek blijft trekken en het is spannend, zeker in de Tweede Kamer!
Na mijn zittingsperiode in de Tweede Kamer ben ik nog enkele jaren Buitengewoon Lid geweest van de Universiteitsraad van de Erasmusuniversiteit te Rotterdam. Ook was ik lid van de NCO, de Nationale Commissie voor Ontwikkelingssamenwerking en Bewustwording. Beide instituten bestaan overigens niet meer.

Sigrid voor Minister President!
Heel knap is het van Rob Jetten dat hij ruimte heeft gemaakt voor Sigrid Kaag als lijsttrekker. Daar ben ik erg blij mee. Een fantastische vrouw met veel kennis en ervaring, vooral internationaal. Zij kijkt met een frisse blik tegen allerlei onderwerpen aan en heeft genuanceerde standpunten die zij helder naar voren brengt. Ik vertrouw er op dat onder haar leiding de verschuiving naar rechts van de afgelopen jaren weer wordt bijgebogen. Voor mij mag ze minister-president worden!

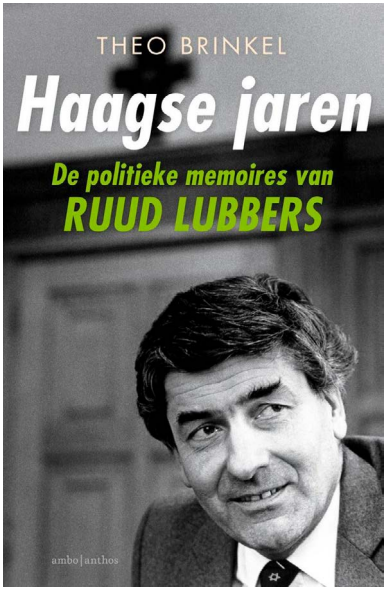
Boekbesprekingen



Jean Penders

Haagse jaren, de politieke memoires van Ruud Lubbers
Auteur: Theo Brinkel
De uitgebreide boekbespreking door Jean Penders is te lezen op de website www.vopnestor.nl

'Autobiografie'
Over Ruud Lubbers zijn vele artikelen en boeken geschreven. Daaruit komt meestal het beeld naar voren van een persoon met wollig taalgebruik, een ritselaar, een doener, een manager in de politiek, met een beetje belangstelling voor filosofie en christelijk-sociaal denken.



Dit boek geeft een meer genuanceerd beeld. Het bijzondere is dat Lubbers hierin zélf aan het woord is. Zijn politieke visie, zijn twijfels en zijn

overtuigingen komen in alle hoofdstukken aan de orde.
In feite is dit boek een autobiografie van Lubbers, ook al is hij 'formeel' niet de auteur. Hij wordt overigens wel in het begin als auteur genoemd.
Aan de hand van 21 uitvoerige gesprekken met Lubbers heeft Theo Brinkel (historicus, medewerker van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA en drie jaar lid van de Tweede Kamer) zijn herinneringen, meningen, gevoelens etc. opgetekend. Alle gesprekken vonden plaats in zijn laatste regeerperiode tussen 1992 en 1995. In deze lange gesprekken maakte Lubbers van zijn hart geen moordkuil. Het is een onthullend boek. Vanwege bepaalde opmerkingen over nog levende en in functie zijnde personen zou het in die tijd explosief en schadelijk zijn geweest!
De publicatie was voorzien in 1995, maar Lubbers besloot - na commentaren op het manuscript - de uitgave op te schorten.

Uitgave na 25 jaar!

Deze uitwerking is na 25 jaar niet meer te verwachten.
Waarom is het boek alsnog uitgeven?
De auteur meldt dat het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis (CPG) in Nijmegen het voornemen had/heeft om een biografie van Lubbers uit te geven. Hoewel de auteur al zijn basismateriaal aan het CPG had gegeven, leek het hen transparanter om eerst Lubbers 'eigen' politieke memoires van 1995 uit te geven. Nog steeds is het de moeite waard om Lubbers zelf aan het woord te laten over zijn drijfveren.

Opmaat

De auteur begint met een inleidend hoofdstuk onder de naam 'Opmaat', een bekend woord van Lubbers. Interessant is dat hij probeert om in dit hoofdstuk enkele lijnen bij elkaar te brengen. Wat dreef Lubbers? Welk beeld ontstaat er van hem als wij alle hoofdstukken hebben gelezen? Kan er - afgezien van het overbekende cliché dat hij een pragmaticus en een doener was - meer over de politicus Lubbers gezegd worden?
Een boeiende introductie die uitnodigt om het vervolg te lezen!

Opbouw

Het boek is min of meer chronologisch opgezet. De hoofdstukken volgen de verschillende perioden in zijn loopbaan:

1. als Minister van Economische Zaken in het Kabinet Den Uyl,
2. als Fractievoorzitter van het – toen kersverse - CDA in de Tweede Kamer en

3. als Minister President van de Kabinetten Lubbers I, II en III, inclusief het rampjaar 1994 en de nasleep daarvan.

In de boekbespreking van Jean Penders wordt uitgebreid ingegaan op deze drie perioden.
Daarna volgen drie hoofdstukken over zijn internationale rol die hij als minister-president speelde, over grote maatschappelijke thema's en over de val van de muur en wat daarna gebeurde. Het boek eindigt met een epiloog van Lubbers zelf.

Geloof

Boeiend is dat door de beschrijving van politieke gebeurtenissen, gelardeerd worden met zijn drijfveren. Het geloof heeft bij Lubbers een essentiële rol gespeeld. Hij vond kracht in gebed en godsgeloof zoals hij zelf zegt. Geloof is naar zijn mening een privé zaak, maar heeft betekenis voor politiek en samenleving. Hieruit haalde hij de overtuiging dat een gemeenschap /samenleving een rol heeft om mensen bij elkaar te brengen en te houden. [Dat doet mij denken aan de uitspraak van Den Uyl: "De boel bij elkaar houden", hoewel hun drijfveer van waaruit zij deze visie hebben, verschilt!]

Voor Lubbers waren geloofsbeginselen vertrekpunten voor zijn politieke ideeën en geen eindpunten. Dat leidde tot het beeld van een no-nonsense manager. Een imago waarmee hij niet gelukkig was. Daarom heeft hij nieuwe maatschappelijke vraagstukken op de agenda gezet, zoals duurzaamheid en milieu (1986) en sociale vernieuwing (1989).

Strategisch, sluw handelen

Tenslotte geeft het boek ook een inkijk in zijn inhoudelijke gedrevenheid, bemoeizucht, doortastendheid en zijn strategisch, sluw handelen dat vaak leidde tot irritaties bij en ruzies met anderen. Daardoor is hij de functie van voorzitter van de Europese Commissie, als opvolger van Delors, misgelopen.

Een lezenswaardig boek, zeker voor politici die de jaren '70, '80 en '90 intensief hebben meegemaakt. (Zie voor de uitgebreide boekbeschrijving www.vopnestor.nl)

"Balans"



Gerrit Terpstra

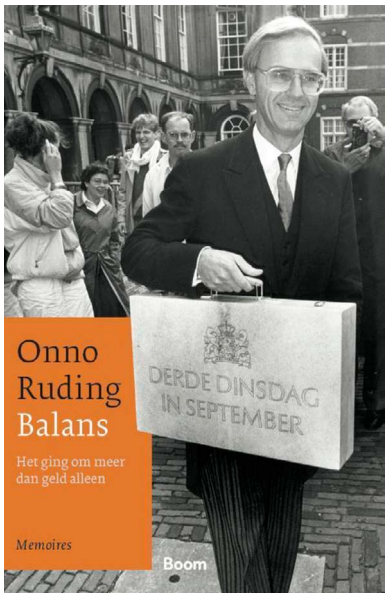
Het ging om meer dan geld alleen. Memoires.

Auteur: Onno Ruding

De uitgebreide boekbespreking van Gerrit Terpstra is te lezen op de website www.vopnestor.nl
Hieronder treft u een verkorte versie.

Derde boek

Het jongste boek van Ruding is een vervolg op zijn twee eerdere boeken. Onder de titel 'Het gaat om meer dan geld alleen' bevatten het eerste en tweede boek (resp. uitgekomen in 2003 en 2016) vele artikelen en toespraken van Ruding tussen 1992 en 2015.



In dit derde boek 'Memoires' geeft Ruding in drie delen een uitgebreid overzicht van zijn leven en werk. Het eindigt met een epiloog over actuele thema's en met de nodige adviezen.

Katholiek met gereformeerd uiterlijk

Toen ik in 1986 lid werd van de CDA fractie in de Tweede Kamer was Ruding al vier jaar Minister van Financiën in het Kabinet Lubbers I. Deze functie vervulde hij ook in het Kabinet Lubbers II in de Jaren 1986-1989.

Mijn eerste indruk van deze Minister was dat hij er als Katholiek wel erg gereformeerd uitzag. In zijn boek beschrijft hij een zeer geslaagde spreekbeurt in het

Noorden van Groningen, waarbij de leden in de zaal bijna niet konden geloven dat zij naar een katholiek hadden geluisterd.

Degelijkheid en humor

Na zijn vertrek uit de politiek heb ik Ruding bij de eerste Algemene Financiële Beschouwingen met Minister van Financiën Kok (28 november 1989) geprezen om zijn bijdrage aan het verbeteren van de boekhouding van de Staat, de betere beheersing van de overheidsfinanciën, de vereenvoudiging van de belastingen en zijn grote gevoel voor humor.

In zijn tijd was Frank de Grave financieel woordvoerder van de VVD. Tijdens een verkiezingsbijeenkomst ergens in Twente vergeleek Ruding zijn standpunten met die van de andere partijen. Over de degelijkheid van de VVD zei de minister toen, tot groot enthousiasme van de zaal: ´Over de VVD kan ik kort zijn. Daar is de degelijkheid volledig ten Grave gedragen´.

Deze combinatie van degelijkheid en humor kenmerkt ook zijn meest recente boek. Voorbeeld hiervan is het vermakelijk verhaal over zijn glansrol als Sinterklaas (met Frans Weisglas als Zwarte Piet), het nut van het gebruik van twee petten om onherkenbaar te zijn en beschrijving van de ambtelijke sfeer: 'Hoe hoger in rang, hoe dichter bij de kachel'.

Deel I: Leven

Na een gelukkige jeugd gaat hij studeren in Rotterdam aan de Economisch Hogeschool, nu de Erasmus Universiteit. Hij ontmoet daar onder meer Ruud Lubbers, Neelie Kroes en Jan Pronk. De laatste persoon was volgens Ruding zo ernstig dat hij alleen maar voorzitter kon zijn van de Gereformeerde Studentenvereniging. En dat was hij ook.

Ruding ontkent dat er een soort Rotterdamse maffia is ontstaan, die in 1982 de macht heeft overgenomen in ons land. Tijdens zijn eerste baan op het Ministerie van Financiën (waar hij later hoofd van de afdeling Internationale Monetaire werd) werkt hij ook aan zijn proefschrift: Naar één geïntegreerde Europese kapitaalmarkt? Hij promoveert cum laude in 1969. En bleef altijd geïnteresseerd in Europa. Na de ABNAMRO (RvB) wordt hij Bewindvoerder bij het International Monetair Fonds (IMF), totdat hij in 1982 geroepen wordt als Minister van Financiën .

Deel II: 1982-1989

Het tweede deel – bijna de helft van het boek - gaat over zijn ministerschap van 1982- 1989 in de Kabinetten Lubbers I en II. Heel interessant is te lezen dat topambtenaren van Financiën hem bij de start in 1982 wezen op twee grote risico´s voor zijn functioneren als Minister van Financiën: Ruud Lubbers en het Ministerie van Onderwijs en in mindere mate ook SZW (spending departements). Het risico van Lubbers was zijn frequente, onvoorspelbare en zich snel wijzigende interventies in het beleid van Financiën. Veelvuldig wordt verwezen naar deze correspondentie.

Natuurlijk komen verder onderwerpen aan de orde zoals de kruisrakketten, de beroemde 60% norm van fractievoorzitter Bert de Vries, het tante Truus interview.

Bij de formatie van het tweede Kabinet Lubbers heeft Ruding een voorbehoud gemaakt vergelijkbaar met Ronald Koeman bij de KNVB. Niet Barcelona, maar het IMF. Waarom deze baan zijn neus voorbijgaat wijdt hij aan een verkeerde diplomatie. Boeiend zijn verder de beschrijvingen van zijn verhouding met Bert de Vries, met Lubbers en zijn beschouwingen over hoe Lubbers met zijn drie kroonprinsen- Brinkman, van den Broek en Ruding- dacht om te kunnen gaan.

Deel III: Vertrek uit de politiek

Het derde deel gaat over de periode na zijn vertrek uit de politiek.
Hij wordt voorzitter van het NCW en ongeveer tegelijkertijd non-executive director bij de Citicorp/ Citibank. Een soort commissaris. Vanaf 1992 tot 2003 is hij er vice-Chairman. Een van zijn klanten was Donald Trump. Zijn voorstel om Trump failliet te laten gaan werd door zijn Amerikaanse collega´s niet overgenomen. Wie weet hoe de geschiedenis anders had kunnen verlopen?

Verder geeft hij een boeiend inzicht in de Amerikaanse verhoudingen. Vooral op het gebied van het toezicht op de banken zijn de verschillen met Europa groot. Ook de rol van de CEO is geheel anders.

In New York was hij ook betrokken bij allerlei maatschappelijke- en kunstinstellingen zoals het Mount Sinaï ziekenhuis, het Filharmonisch Orkest en het Peter Stuyvesant bal.

Een boeiend inzicht in een andere wereld.

Weer terug in Europa, Brussel, wordt hij voorzitter van de Europese Denktank CEPS.

Alle 11 Commissariaten, die Ruding heeft vervuld, worden in dit deel besproken. En een beschouwing over de kredietcrises kan natuurlijk niet ontbreken.

Normen en waarden

He vierde deel is de Epiloog gebaseerd op meer dan vijftig jaar ervaring in zijn vele functies.

Hierin worden actuele thema´s behandeld zoals globalisering, ongelijkheid, relatie overheid/bedrijfsleven, relatie overheid/burger (Belastingdienst), Europa en het CDA.

In alle door hem meegemaakte systemen, zowel bedrijven als landen is de mens de meest bepalende factor. Vandaar zijn nadruk op het belang van normen en waarden, mede gebaseerd op pauselijke encyclieken.

Tenslotte een advies aan het CDA om door te gaan met een politiek gebaseerd op normen en waarden, om een degelijk en sociaal beleid te voeren en Nederland verder in te bedden in een verenigd Europa. De Euro en de Bankenunie moeten verder worden versterkt. Volgens mij een wijs advies!

50 jaar geschiedenis voortreffelijk beschreven!

Dit boek is mede geschreven voor zijn kleinkinderen Hidde en Bibi. Volgens mij kunnen zij trots zijn op hun opa. Op al zijn vele werkzaamheden en belevenissen en op de voortreffelijke wijze waarop meer dan 50 jaar geschiedenis is verwoord.

Een boeiend uitgebreid naslagwerk voor velen!

Zie de website www.vopnestor.nl voor de uitgebreide boekbeschrijving door Gerrit Terpstra.

"DE LAST VAN VRIJHEID"



Cees Bremmer

De rumoerige jaren in de Nederlandse politiek 1994-2020.
Auteur: Hans Goslinga

Politieke columns

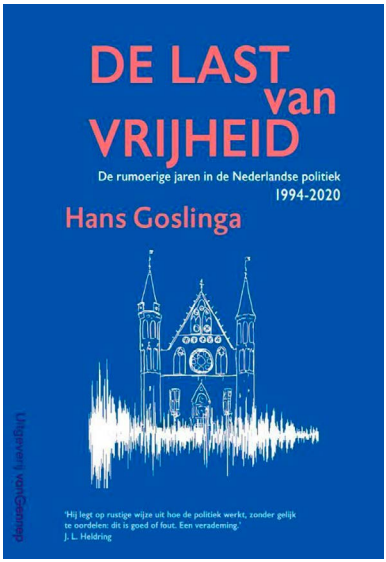
Hans Goslinga schrijft al meer dan 25 jaar elke week een boeiende politieke column in Trouw, tegenwoordig in het zaterdagse katern De Verdieping. Het is een van de eerste artikelen die ik elke zaterdagmorgen in deze krant ga lezen. Goslinga heeft als parlementair verslaggever ruime politieke ervaring. Wat zijn columns zo interessant maakt, is dat hij niet moraliseert, maar onder zijn beschouwingen een gedegen fundament timmert van diepere inzichten in onze parlementaire en staatkundige geschiedenis. En daarbij verder te rade gaat bij de denkkracht van gerenommeerde Nederlandse en internationale wetenschappers. Het mooie daarbij is dan weer dat hij ook uit een ruime bron put van overigens niet alleen of uitsluitend socialistische, liberale en christendemocratische denkers. Hij maakt in zijn artikelen geregeld een uitstapje naar de Amerikaanse democratie c.q. het Angelsaksische model dat op zijn bijzondere belangstelling kan rekenen, trouwens ook op zijn toenemende "bijzondere bezorgdheid" hierover. Dat Goslinga een columnist van formaat is, bewijs het feit dat hij meermaals voor zijn pennenvruchten gelauwerd is, zoals met de Anne Vondelingprijs (2001) en de Heldringprijs (2012).

Het valt verder op dat Goslinga zich vooral thuis voelt bij Nederlandse politieke beschouwers en commentatoren als J.L. Heldring en J.J.A. van Doorn, en een Duits auteur als bijv. Sebastian Haffner. Binnen het bestek van deze bespreking beperk ik mij nu hiertoe.

Voor wie van onze parlementaire geschiedenis houdt: er zijn weinig premiers of prominente politici, van welke stroming ook, die niet op de een of andere manier

verbonden zijn aan een bijzonder moment of een persoonlijkheid die in de Nederlandse politiek een rol speelt. Goslinga staat in zijn columns steeds stil bij markante personen en momenten, evenals ontwikkelingen en trends in zowel de traditionele hoofdstromingen, als jonge politieke loten c.q. kleine(re) partijen in ons politiek bestel. Veel terugkomende steekwoorden in de afzonderlijke column-titels zijn onder meer: paars; liberalen of liberaal en VVD; democratie en democraat; Rutte, Balkenende, CDA, D66, maar ook PVV of SGP naast tal van vroegere premiers en andere persoons- en partijnamen.

Engagement en betrokkenheid



Voor deze bundel met de raak gekozen titel "De last van vrijheid" heeft hij uit de meer dan 1000 geschreven columns er ongeveer 100 geselecteerd, die het mogelijk maken onze recente bewogen politieke geschiedenis sinds 1994 nog een keer door te lopen.
Rode draad en refrein in deze bundel is zijn engagement en betrokkenheid bij de representatieve democratie en de pluriformiteit van ons bestel. De implicaties van de doorgeschoten individuele en economische vrijheid, maar ook die van de multiculturele samenleving, komen veelvuldig aan bod. De voor deze bundel gekozen titel wijst er al op. De ondertitel van zijn publicatie luidt: *De rumoerige jaren in de Nederlandse politiek 1994-2020.*

Democratie

Over het thema "democratie", heeft hij behalve vele analyses, heel duidelijke opvattingen.

Ik laat hierna nu Goslinga zelf met enkele citaten aan het woord.

"Een van de minst belichte voordelen van ons stelsel is de integrerende werking. Het biedt partijen een podium: tegelijk draagt de veelheid van overtuigingen, hartstochten en opvattingen bij aan de ontwikkelingen van een democratisch ethos."(p. 181).

"Ons stelsel dwingt partijen tot samenwerking en creëert daardoor grenzen aan de polarisatie, zoals de PvdA met de verloren formatie in 1977 heeft ervaren en de PVV met het verzaken van de regeermacht in 2010".

Referendum

In dit bestek: Goslinga moet weinig hebben van een referendum of directe democratie. Absolute macht, zo citeert hij de Franse denker Guizot,*"luistert alleen naar zichzelf, niet naar anderen"*. Het referendum heeft in zijn optiek "*voor burgers helemaal geen meerwaarde*". En wie de vrijheid en de samenleving lief heeft, "*verwerpt het referendum, dat niet de wil van het volk maar juist de verdeeldheid ervan toont"*. Hij noemt in dit verband de staatsrechtsgeleerde George van den Bergh (1890-1966) voor wie het diepste wezen van de democratie "*veeleer ligt in haar verdraagzaamheid, in haar eerbied voor de persoonlijkheid van iedere mens, dan in het meerderheidsbeginsel*".

Ook benadrukt Goslinga op allerlei manier dat een democratie zonder politieke deugd kwetsbaar is en macht om "tegenmacht" vraagt, omdat machtsbehoud nu eenmaal een sterke drijfveer in de politiek is.

Ik kan deze bundel bij iedereen van harte aanbevelen!

IN MEMORIAM Mr. ELS VEDER- SMIT



Dick Dees

Een Friezin in hart en nieren



Thuis in Leeuwarden overleed op 28 augustus 2020 Els Veder-Smit. Na haar studie rechten en functies in de lokale politiek was zij voor de VVD lid van de Tweede Kamer (1967-1978), staatssecretaris van Volksgezondheid in Van Agt-Wiegel (1978-1981) en lid van de Eerste Kamer(1981-1991).

Daarnaast vervulde zij tal van bestuursfuncties in de gezondheidszorg en op cultureel terrein.
Tot aan haar overlijden bekommerde zij zich nog steeds om de geschiedenis van haar familie (zij was telg uit de vermaarde Kinderdijkse familie Smit), de

ontwikkelingen in de VVD (zij was lid vanaf de oprichting), de gezondheidszorg, het cultureel erfgoed en natuurlijk Friesland.

Op de bres voor verpleegkundigen

Toen ik eind juni j.l. Els thuis nog bezocht, lag op de stapel dagelijkse kranten de nieuwe CAO-Ziekenhuiswezen. Dat was kenmerkend voor haar, want zij stond een leven lang op de bres voor verpleegkundigen. In al haar functies zette zij zich succesvol in voor structurele financiering van de wijkverpleging, betere honorering, meer bevoegdheden en kwaliteitsverbetering. Begin 2020, op 98-jarige leeftijd schreef zij voor het VVD-verkiezingsprogramma nog een vlammend manifest over dit thema. "Dit is mijn laatste politieke daad", meldde zij aan VVD-intimi. Daarmee raakte zij gevoelige snaren.

Abortuswetgeving

Bij Els ging het altijd om de inhoud. In haar werk was zij buitengewoon integer, zorgvuldig en gewetensvol. Met die werkwijze heeft zij met name tussen 1967 en 1980 grote invloed gehad in ethische kwesties zoals abortus en euthanasie. Zij was inspirerend en leidinggevend in zulke discussies. Samen met Aart Geurtsen (VVD), Jan Lamberts en Hein Roethof (beiden PvdA) diende zij een initiatiefwetsvoorstel inzake abortus in. Dat kreeg steun in de Tweede Kamer, maar werd door onvoldoende steun van een deel van de VVD-fractie in de Eerste Kamer verworpen. Dat heeft haar veel pijn gedaan, maar zij was daarover nooit rancuneus. Zij respecteerde andere opvattingen en was ook daarin een grande dame in onze politieke wereld.

Els was in de Tweede Kamer ook de eerste woordvoerder voor het milieubeleid, dat toen sterk in opkomst kwam. Zij behandelde voor de VVD moeilijke wetsvoorstellen inzake luchtverontreiniging (1970) en geluidshinder (1979).

Veel persoonlijke adviseurs

Els Veder beschikt naast partijcommissies over een groot aantal persoonlijke adviseurs. Zij stonden haar met raad en daad bij. Els luisterde goed en gebruikte de adviezen om tot eigen afwegingen te komen. Toen in 1975 ingewikkelde debatten over de academische ziekenhuizen plaats vonden slaagde Els erin om de CEO`s van de toen nog 7 ziekenhuizen bij haar in de Tweede Kamer om haar persoonlijke tafel te krijgen. En dat een paar keer achter elkaar.

Kunst en cultuur
Els had voorts een grote belangstelling voor kunst en cultuur. Haar passies waren het nationaal cultureel erfgoed, keramiek en porselein en Aziatische kunst. Zij was oprichter van de Stichting Hollands Porselein. Tal van musea in ons land heeft zij met gulle gaven en adviezen ondersteund. Haar laatste daad op dit gebied was een pleidooi voor een standbeeld van het Friese paard bij de Afsluitdijk. Natuurlijk van een beeldhouwer uit Friesland. Met Commissaris der Koning Arno Brok besprak zij tot het laatste moment Friese zaken.
Zij was - hoewel geboren in Kinderdijk - Friezin geworden.

Van het bestuur

Beknopt verslag algemene ledenvergadering 13 oktober 2020
De vergadering op 13 oktober had een bijzonder karakter, omdat deze werd gehouden via een videoverbinding vanuit de Tweede Kamer naar de leden in het land. Aanwezig in de Vondelingkamer zijn de volgende leden van het bestuur: Doeke Eisma, Joost van Iersel, Arie de Jong (secretaris) en Siepie de Jong (voorzitter). Aanwezig middels videoverbinding zijn 48 leden.

De voorzitter heet iedereen van harte welkom bij deze heel bijzondere algemene ledenvergadering en geeft het woord aan de Kamervoorzitter, Khadija Arib, voor de traditionele verwelkoming.

Khadija Arib heet iedereen van harte welkom en staat stil bij het feit dat de Kamer door corona heel beperkte mogelijkheden heeft om groepen te ontvangen en evenementen en bijeenkomsten te organiseren. Zo moest bijvoorbeeld de ontvangst van een boek van Hans Wiegel in de Oude Zaal worden afgelast, terwijl de viering van 75 jaar vrijheid slechts met een beperkt aantal aanwezigen kon plaatsvinden.

Het parlement is niet gesloten geweest in de moeilijke periode van de eerste coronagolf, maar er moest wel naar bevind van zaken worden gehandeld om het primaire proces doorgang te laten vinden met inachtneming van de coronarichtlijnen. De Kamer besloot wekelijks een coronadebat te organiseren, voorafgegaan door een technische briefing. Zowel de debatten als de briefings werden door heel veel mensen gevolgd, bijvoorbeeld via de livestream. Ook werden er nota-overleggen georganiseerd, waar-

voor geen quorum geldt en waarin moties kunnen worden ingediend. Op een bepaald moment heeft de Kamer haar activiteiten opgeschaald, met als uitgangspunt dat het parlement ook in crisistijd moet functioneren en dat de Tweede Kamer haar controlerende en medewetgevende rol moet blijven uitoefenen. Elke keer wordt geprobeerd naar bevind van zaken te handelen, wat tot nog toe prima lukt.

Memoreren van de leden van de vereniging die sinds de algemene ledenvergadering van 2019 zijn overleden

De voorzitter noemt de leden die sinds de algemene ledenvergadering van 8 oktober 2019 zijn overleden, te weten: Til Gardeniers-Berendsen, Theo de Graaf, Pam Cornelissen, Jos van Kemenade, Harry van den Bergh, Harry Aarts, Koos van den Berg, Vincent van der Burg, Jan Krajenbrink, Martin Konings en Els Veder-Smit.

Daarnaast staat zij uitgebreider stil bij het overlijden van Jan Dirk Blaauw en diens inzet als voorzitter en bestuurslid van de vereniging en bij het overlijden van Joke Kersten en haar inzet als lid van de redactie van Nestor.

De algemene vergadering neemt enkele ogenblikken stilte in acht om de overledenen te herdenken.

Vaststellen verslagen en begroting

De algemene vergadering stelt het verslag van de algemene ledenvergadering van 8 oktober 2019 ongewijzigd vast.
De algemene vergadering keurt het bestuurlijk jaarverslag en het financieel jaarverslag over de periode 1 juli 2019 tot en met 30 juni 2020 goed en verleent het bestuur decharge voor het in deze periode gevoerde algemeen beleid.

De algemene vergadering verleent decharge aan de penningmeester voor het in 2019 gevoerde financieel beheer en aan het bestuur voor het in 2019 gevoerde financieel beleid.
De algemene vergadering keurt de begroting voor 2021 goed.

Herbenoeming bestuursleden

De algemene ledenvergadering herbenoemt bij acclamatie Arie de Jong en Doeke Eisma als lid van het bestuur.

Benoeming leden kascontrolecommissie

De algemene ledenvergadering (her)benoemt bij acclamatie Enric Hessing, Cees Bremmer en Patricia Linhard als lid van de kascontrolecommissie. De voorzitter bedankt Pieter Jan Biesheuvel voor zijn inzet als lid van de kascontrolecommissie.

Rondvraag

In de rondvraag komen twee punten aan de orde:

Afscheid Reinder van der Heide

De voorzitter deelt mee dat het bestuur afscheid heeft genomen van Reinder van der Heide, maar dat Van der Heide zijn werkzaamheden voor Nestor voortzet. Namens het bestuur spreekt zij haar erkentelijkheid uit voor zijn inzet.

Contributie 2021 [nagekomen]

Jan Willem van Waning heeft na afloop van de vergadering gevraagd of het bestuur in overweging wil nemen de contributie in 2021 te handhaven op €30, en dan het bedrag dat meer binnenkomt dan met €15 te bestemmen voor een goed doel. De penningmeester heeft aangegeven dat de beslissing om de contributie eenmalig op €15 te stellen al is genomen en niet teruggedraaid kan worden. Maar ook als de vereniging wel geld overhoudt is het geen goed idee dat te bestemmen voor een 'goed doel', omdat zij zelf het goede doel is.

Terug naar het Binnenhof; de Tweede Kamer in ere hersteld'

Na afloop van de vergadering volgt een interessante inleiding van mevrouw Carla Hoetink over de gebeurtenissen bij de terugkeer van het Nederlandse parlement na de Tweede Wereldoorlog. Eerder hield mevrouw Hoetink een uitgebreidere inleiding in de Oude Zaal bij het herdenken van deze gebeurtenis. Deze inleiding is hier terug te zien: tinyurl.com/Hoetink. Wilt u zich verder verdiepen in dit onderwerp, is er het boek van Carla Hoetink getiteld 'Terug naar het Binnenhof; de Tweede Kamer in ere hersteld' dat onlangs is uitgekomen. Het ISBN-nummer daarvan is 9789024435128

Overleden

Gijs Schreuders
Op 30 oktober 2020 is in Amsterdam Gijs Schreuders overleden. Hij was Tweede Kamerlid van 2 februari 1982 tot 6 september 1983 voor de CPN. Daarvoor was hij redacteur en hoofdredacteur van dagblad 'De Waarheid'. Na zijn Kamerlidmaatschap was hij docent aan de School voor Journalistiek in Utrecht. Hij is 73 jaar geworden.

Frits Niessen
Op vrijdag 23 oktober is in Raamsdonksveer overleden Frits Niessen, oud-Tweede Kamerlid voor de PvdA en lid van de V.O.P. Frits Niessen was afkomstig uit Noord-Brabant en was lid van de Tweede Kamer van 1977 tot 1994. Voor zijn Kamerlidmaatschap was hij onderwijzer en leraar Nederlands. In de Kamer voerde hij het woord over cultuur, onderwijs en binnenlandse zaken, waaronder de burgemeestersbenoemingen. In 1985 interpelleerde hij minister Brinkman over het niet toekennen van de P.C. Hoofdprijs aan Hugo Brandt Cortius. Frits Niessen was gehuwd. Hij werd in 2009 benoemd tot ereburger van Geertruidenberg.

Leen van der Waal
Op 10 september 2020 is Leen van der Waal overleden. Hij was lid van het Europees parlement van 1984 tot 1997 voor de combinatie SGP/GPV/RPF. Zelf was hij afkomstig uit de SGP. In het Europees Parlement hield hij zich bezig met onderwerpen als landbouw, milieu, sociale kwesties en vervoer. Ook voor de binnenscheepvaart was hij actief en in dat verband medeverantwoordelijk voor de realisatie van vrij verkeer op de Europese binnenwateren. Van der Waal was lid van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond. Ook was hij lid van het bestuur van de reformatorische scholengemeenschap Guido de Brès en van het Ikazia Ziekenhuis in Rotterdam. Hij is 91 jaar geworden.

Verschenen boeken

Wat het uitmaakt
24 gesprekken met voormalig bewindspersonen voor de PvdA
Auteur: Arie de Jong
Uitgever: Boom Bestuurskunde
9789462361560

Leden van de V.O.P. kunnen dit boek van onze secretaris aanschaffen met 20% korting. Het bestelformulier is te vinden via deze link: https://eepurl.com/hkh9Vv. De korting geldt tot en met 31 december 2020. De link wordt ook opgenomen in de komende nieuwsbrief.

Haagse Jaren
De politieke memoires van Ruud Lubbers
Auteur: Theo Brinkel, Ruud Lubbers
Uitgever: Ambo|Anthos
9789026352607
Prijs: € 24,99

Balans
Het ging om meer dan geld alleen. Memoires
Auteur: Onno Ruding
Uitgever: Boom
9789024431755
Prijs: €49,90

De last van vrijheid
De rumoerige jaren in de Nederlandse politiek 1994-2020.
Auteur: Hans Goslinga
Uitgeverij: Van Gennep
9789 4616 45050
Prijs: € 20,--

Hans Wiegel
Auteur: Pieter Sijpersma
Uitgever: Atlas Contact
9789045038254
Prijs: € 39,99

JFK, de jonge jaren
Auteur: Fredrik Logevall
Uitgever: Spectrum
9789000347407
Prijs:€ 59,99

Mark Rutte
Auteur: Petra de Koning
Uitgever: Brooklyn
9789492754288
Prijs: € 20,--

Mijn meningen zijn feiten, de wording van Thierry Baudet
auteurs: Harm Ede Botje Mischa Cohen
Uitgever: Atlas Contact
9789045041131
Prijs: € 22,99

Het beloofde land
Auteur: Barack Obama
Uitgever: Hollands Diep
9789048840748
Prijs: € 45,--

Tien zetels
Auteur: Geert Dales
Uitgever: Prometheus
9789044646535
Prijs: € 20,99

Het monster van wokeness
Auteur: Tofik Dibi
Uitgever: Prometheus
9789044637502
Prijs: € 17,99

Pierre Lardinois
Een leven voor de landbouw
Auteur: Peter Bootsma
Uitgever: Boom
9789024432028
Prijs € 24,90


THE CRUCIBLE
AT WHO CAME FOR CHRISTMAS
His Grandson
INDIGENOUS PEOPLES
WALLACE